

Праз адукацыю – да грамадзянскай супольнасці

Брашура 5

Лідарства і моладзевыя арганізацыі

Пад рэдакцыяй
Пшэмыслава Фенрыха, Уладзіміра Хільмановіча

Шчэцін 2002

Zrealizowano przy pomocy finansowej
Kancelarii Prezesa Rady Ministrów Rzeczypospolitej Polskiej

Практ рэалізаваны пры фінансавай падтрымцы
Канцэлярыі Старшыні Рады Міністраў Польшчы

Практ вокладкі: Яраслаў Далецкі
Пераклад : Ганна Паўлоўская
Карэктурa і стыльвае рэдагаванне: Юры Пацёпа
© Copyright by Wyższa Szkoła Administracji Publicznej w Szczecinie
© Copyright by Centrum Szkoleniowe Fundacji Rozwoju Demokracji Lokalnej w Szczecinie
© Фонд імя Льва Сапегі, Гарадзенскае абласное аддзяленне

Выдаўцы: Wyższa Szkoła Administracji Publicznej w Szczecinie
Centrum Szkoleniowe Fundacji Rozwoju Demokracji Lokalnej
71-332 Szczecin ul. Marii Curie-Skłodowskiej 4
tel. (48-91) 487-59-83, 486-15-69, 486-26-74
fax (48-91) 487-85-22
e-mail: sczfrdl@wsap.szczecin.pl

Грамадскае аб'яднанне „Фонд імя Льва Сапегі”
Гарадзенскае аддзяленне
тэл.-факс (0152) 76-44-95
e-mail: khilmanovich@tut.by

ISBN: 83-88044-41-9

ПРАДМОВА

Пшэмыслаў Фенрых: Праграма, падтрыманая праз еўрапейскую камісію пад найменнем “Праз адукацыю – да грамадзянскай супольнасці скончылася” у ліпені 2002 году. Удалося выдаць чатыры брашуры, адрасаваныя беларускім настаўнікам. Пісалі іх аўтары з Беларусі і Польшчы. У варштатах на Гарадзеншчыне і ў Шчэціне ўзялі ўдзел больш як сто настаўнікаў. Надта цікавымі былі шчэцінскія варштаты ў ліпені. Удзельнікі – настаўнікі з Гародні, Ваўкавыску, Ліды, Наваградку, Смаргоняў, Дзятлава і іншых меншых мясцовасцяў працавалі з вялікім імпэтам. Папаўнялі веды не толькі пра польскі самаўрад і рэформы ў галіне польскай асветы, не толькі пазнавалі школы ў Шчэціне і Мендзыздрое. Але галоўнае – стваралі. Цягам двух тыдняў напісалі “Хартыю абавязкаў і правоў беларускага настаўніка” (пра яе яшчэ будзе гаворка ў наступнай брашурцы), апрацавалі канцэпцыю (статут, ідэйную дэкларацыю і праграму) меркаванага таварыства беларускіх настаўнікаў Гарадзеншчыны, падрыхтавалі канцэпцыю семінараў для беларускай моладзі.

Усё гэта мелася быць адзінай задумай, практыкаваннем-баўленнем на няпэўную будучыню, але выявілася, што, дзякуючы падтрыму з боку Канцэлярыі Прэм’ера Рэчы Паспалітай Польшчы, праграму можна зрэалізаваць ужо цяпер. Спрактыкаваныя ў Шчэціне настаўнікі могуць рэальна спраўдзіць свае намеры пад час заняткаў для моладзі. З цудоўным вынікам ужо адбыліся семінары ў Гародні і Смаргонях, у сярэдзіне лістападу адбудуцца ў Лідзе і Наваградку. Мне давялося назіраць тых першыя, выдатна зладжаныя варштаты. Зараз прыходзіць думка: як не страціць таго патэнцыялу, тых уменняў, як не страціць той цудоўнай моладзі, якая працавала і будзе працаваць пад час варштатаў. Мне падаецца, што на Гарадзеншчыне ўзрастае нешта надта ладнае. Вельмі цешуся, што польская датацыя паспрыяла падтрыманню гэтае справы, у тым ліку і праз выданне трох чарговых брашураў. Спадарства трымае ў руках першую з іх, і пятую ў усёй серыі.

Пад час варштатаў у Гародні і Смаргонях давялося бачыць цудоўную супрацу настаўнікаў і моладзевых лідараў. Перадусім, ім і адрасаваная гэтая брашура. Што значыць быць моладзевым лідарам, як ім дапамагаць, не ўціскаючы іх самастойнасці, якую прастору маглі б і мусілі б заняць самастойныя маладыя людзі? Польскія і беларускія аўтары стараюцца адказаць на гэтыя пытанні. Добрыя лідары: паважлівыя, кампетэнтныя, свойлівыя, зарганізаваныя – гэта аснова кожнай супольнасці. Беларусы і Палякі маюць зусім розныя ўмовы развіцця, аднак жа – нас болей што лучыць. Варта шчыра папрацаваць над выхаваннем лідараў, якія пажадаюць і змогуць міжсобку супрацаваць. Польскія і беларускія настаўнікі маюць нагоду пра тое яшчэ пагаварыць пад час канферэнцыі ў Шчэціне ў снежні 2002 году.

Уладзімір Хільмановіч: Гэтая брашура працягвае серыю публікацыяў пад агульным тытулам “Праз адукацыю – да грамадзянскай супольнасці”. Чарговы сшытак змяшчае погляды чатырох розных аўтараў з Польшчы і Беларусі на розныя аспекты лідарства, пераважна ўвага скіраваная на моладзевыя асяродкі. Цягам апошняга часу праблемам лідарства, ролі інтэлігенцыі ў грамадскіх працэсах у беларускай прэсе надаецца значная ўвага. Мяркую, разважанні і аналіз аўтараў гэтай брашуры стануць важкім унёскам у “вогнішча” дыскусіі, якая верагодна набудзе агульнанацыянальны характар.

На пачатку свайго артыкулу Віктар Сазонаў рэтраспектыўна звяртае ўвагу на постаці лідараў беларускай мінуўшчыны, на ідэйныя падмуркі беларускага духовага лідарства. Рабіць гэта трэба абавязкова, бо першыя часяком забываюць папярэдніх. Далей аўтар прапануе сваю тыпалагізацыю лідараў і прапануе разуменне сучаснага лідара. Кожнай краіне, кожнай нацыі патрэбныя перадусім такія лідары, якія сцвярджаюць свае прынцыпы, маральнасць, патрыятызм, інтэлігентнаць, адукаванасць.

Матэрыял Ёанны Фенрых-Смалінскай, якая мае істотны досвед працы ў харцэрскіх арганізацыях, прысвечаныя кшталтаванню і “вырошчванню” грамадскіх лідараў у моладзевых арганізацыях. Аўтарка звяртае ўвагу і на рысы добрага лідара, яго роўні. У поглядах Віктара Сазонава і Ёанны Фенрых-Смалінскай на розныя бакі праблемы лідарства чытачы пэўна адчуюць узаемадапаўняльнасць.

Журналістка Габрыэля Вятр робіць спробу азначыць светагляд сучаснага польскага падлетка, уплыў на яго цяперашняга асяроддзя і мас-медыяў. Аўтарка праводзіць класіфікацыю недзяржаўных моладзевых арганізацыяў паводле іх зацікаўленасцяў і кірункаў працы.

Яшчэ адзін аўтар Андрэй Пачобут прапануе свой аналіз моладзевага руху ў Беларусі ў найноўшы перыяд. Чытач азнаёміцца з ягонаю характарыстыкай найбольш уплывовых і ведамых моладзевых рухаў, а таксама з іх падзелам паводле ідэалагічнай скіраванасці.

Моладзь – гэта заўсёды людзі новай генерацыі. Сучасныя маладыя лідары значна цывілізаванейшыя і адукаванейшыя ў сэнсе новых тэхналогіяў, метадыкаў. Але, на жаль, у свядомасці многіх з іх яшчэ не асэнсаваліся такія паняткі, як гонар, Радзіма, вернасць сяброўству, інтэлігентнасць, самаўтаасамленне. Прыкра, калі на такія духоўныя рэчы не зважаецца ўвогуле. У такім разе, як слушна заўважаюць беларускі мастак і журналіст Валеры Дранчук, фактар любові да Бацькаўшчыны пачынае меней уплываць на моладзь і саступае месца голым бізнес-праектам. Зрэшты, аніякія нараканні старэйшага і нашага, сярэдняга, пакалення асаблівага сэнсу не маюць. Толькі патрыятычнае выхаванне дзяцей у сям’і і карпатліва-цярглівая праца Настаўніка ў школе можа кшталтаваць проста сумленных грамадзянаў краіны. Пазней з іх абавязкова вылучацца і агульнанацыянальныя лідары.

Віктар Сазонаў

ГРАМАДСКІ ЛІДАР У БЕЛАРУСІ – ГІСТОРЫЯ, РЭАЛІІ І ПАТРАБАВАННІ

Уводзіны

Усё на гэтым свеце мае свой пачатак і свой канец, і ад пачатку да канца рухаецца ў зададзеным Творцам кірунку, па шляхох, вызначаных Ім. Гісторыя, як і ўсё іншае, мае свае законы, існуе толькі ў іх межах, і абавязкова павінна мець пэўную логіку свайго шляху. Развіццё чалавечага грамадства мела як стабільныя перыяды, так і карэнныя пераломы, эвалюцыйныя працэсы і рэвалюцыйныя змены, якія паўсюль суправаджаліся выяўленнем яскравых постацяў, людзей, якія ў пэўных варунках становіліся лідарамі, вялі за сабой астатніх, каб здзейсніць свае задумы і памкненні. Людзі, якімі ў будучым будуць ганарыцца, ці якіх будуць саромецца нашчадкі.

Зразумела, лідары бываюць розных роўняў: дробныя і вялікія, палітычныя і далёкія ад палітыкі, абраныя ўсеагульным галасаваннем і прызначаныя звыш. Нехта становіцца лідарам з патрабавання часу, бо не можа існаваць без змагання за свае ідэалы, а нехта проста не можа не быць лідарам. Не ўсе прыходзяць у час, і не ўсе могуць у час зысці. Некаторыя трымаюцца за сваё месца да апошняга. Для многіх лідарства – гэта наркотык. Нават калі яно не яно не прыносіць ужо аніякай выгады, многія проста - у наркатычнай залежнасці ад улады.

Феномен лідарства, як і матывы, з якіх людзі хочуць быць лідарамі, даўно ужо турбуе гісторыкаў, палітолагаў, псіхолагаў і іншых даследнікаў. Чаму заўсёды знаходзяцца людзі, якія хочуць быць лідарамі? Хто такі лідар і якім ён павінен быць? Як адрозніць лідара, за якім трэба ісці, ад лідара, якога трэба цурацца і ўнікаць? Пытанні заўсёды больш чым адказаў. Бо пытанне задаць лёгка, а каб знайсці на яго слушны адказ, часамі праходзяць цэлыя эпохі. Лідары ёсць заўсёды, але далёка не ўсе яны вытрымваюць выпрабаванне ў гістарычным працэсе. Толькі нямногія з іх застаюцца эталонам павагі, мужнасці, носьбітамі станоўчага стваральнага працэсу, які гарманічна ўпісваецца ў пазітыўную дзейнасць чалавецтва. Менавіта час дае сваю ацэнку таму ці іншаму лідару мінулага, натхняючы нашчадкаў на выхоўванне у сабе тых якасцяў вялікіх постацяў, якіх яны лічаць вартымі павагі.

ПОГЛЯДЫ НА ЛІДАРСТВА БЕЛАРУСКІХ МЫСЛЯРОЎ МІНУЛАГА

Каб зразумець праўду, трэба зазірнуць у мінулае.

Разуменне постаці лідара не заўсёды было аднолькавым. У часы сярэднявечча, мала хто задумваўся над тым, хто павінен быць лідарам. Меркаванні зводзіліся да галоўнага – якім ён павінен быць, і якая яго місія. Вера ў Боскае паходжанне ўлады не адпрэчвала таго, што ўлада можа быць як добрай, так і кепскай, і адпаведна, добрым ці кепскім можа быць і надзелены ўладай кіраўнік. Зразумела, што ў тыя часы яго не выбіралі. Лідарства яму пераходзіла ў спадкі. І, тым не менш, на гэтую постаць была скіраваная паглыбленая ўвага мысляроў таго часу. Перш за ўсё, лідар павінен быць не толькі кіраўніком, але перш-наперш рабом – рабом Божым, служыць ідэі і быць носьбітам ідэалогіі. Ён павінен бараніць свой народ, сачыць за справядлівасцю і быць справядлівым. Галоўным клопатам яго павінны быць прыхільнасць да хрысціянскіх прынцыпаў, а таксама добрабыт, росквіт роднай зямлі і свайго народу. На думку такіх розных беларускіх мысляроў і ідэолагаў мінулага, як Еўфрасінія Полацкая, Клімент Смаляціч, Кірыла Тураўскі, Вялікі князь Вітаўт і многіх іншых, якія былі гарачымі прыхільнікамі незалежнасці старадаўня-беларускай дзяржавы, паводы павінен бараніць свой народ, рупліва і ўвесь час клапаціцца пра ўласны духоўны ровень і маральную дасканаласць. Толькі моц яго веры, а таксама маральная чысціня і сіла духу, могуць быць гарантам поспеху. Толькі тады ён будзе мець павагу людзей, прыхільнасць Царквы і Божую ласку.

Эпоха Адраджэння і Рэфармацыі ўнесла свае карэктывы ў разуменне постаці лідара. Але калі быць дакладнейшым, то гэта былі толькі дадаткі да мінулых поглядаў. Галоўны стрыжань заставаўся нязменным. У гэты час у цэнтры ўвагі такіх ярскіх беларускіх постацяў, як Францішак Скарына, Леў Сапега, Мікола Гусоўскі, Мікалай Радзівіл Чорны, Васіль Цяпінскі, Сымон Будны і многіх іншых, стаяць пытанні свабоды і правоў асобы, роўнасці перад законам, рэлігійнай тэлерантнасці, мусовасці свабоднага, незалежнага, самастойнага нацыянальнага развіцця, шанавання нацыянальных каштоўнасцяў, як асновы захавання дзяржавы і этнасу. Усё гэта прымусіла лідара таго часу да дадатковых намаганняў у галіне асветы і гуманізму. Паводле слоў Францішка Скарыны, ён аддаваў перавагу асвечанаму і міралюбнаму гаспадару. І тым не менш сярэднявечныя погляды на лідара не толькі не аслаблі, а наадварот умацаваліся. Асабліва ўзмацніліся патрабаванні патрыятызму і любові да сваёй Бацькаўшчыны, імкнення пабудовы сваёй дзяржавы, галоўнай мэтай якой ёсць дасягненне ўсеагульнай карысці, лепшага, заможнейшага і больш годнага жыцця. Ярскім прадстаўніком такіх поглядаў можна лічыць Льва Сапегу. Гэта быў чалавек, які не толькі меў устойлівыя і трывалыя погляды на постаць лідара, але і сам быў лідарам, дзяржаўным мужам, які ніколі не адхіляўся ад сваіх перакананняў. Погляды Льва Сапегі на дзяржаву і яе лідара фармаваліся пад уплывам палітычных мысляроў і дзяржаўных дзеячоў антычнасці. Прыхільнік прававой дзяржавы, ён лічыў што ўсе, у тым ліку і кіраўнік, роўныя перад Боскімі законамі і дзяржаўнымі статутам. Калі дзяржава засноўваецца на прынцыпах нутранага адзінства, цэнтралізму, парадку і законнасці, то яе лідары за галоўную мэту

маюць абарону менавіта гэтых інтарэсаў. Яны - слугі закону, і маюць перадусім, абавязак яго абароны, дзеля дабрабыту і годнага жыцця свайго народу, тых людзей, якія стаяць за імі. Вельмі пільна, на думку Сапегі, лідар мусіць захоўваць сваю кожную асобу. „Мы павінны быць рабамі законаў для таго, каб мець змогу карыстацца свабодай” – пісаў Леў Сапега.

XVI-е стагоддзе прынёсла на беларускія землі новыя погляды на дзяржаўны лад. Рэлігійна-палітычныя рухі, прадстаўнікамі якіх можна лічыць такіх знакамітых сыноў беларускага народу як Пётр Скарга, Канстанцін Астрожскі, Сімяон Полацкі, Іпаці Пацей, і многія іншыя, супярэчылі адзін аднаму і вялі між сабой жорсткае змаганне. Гэта былі вельмі цяжкія для нашай зямлі часы, часы пачатку заняпаду беларускай мовы, часы імклівых зменаў у перакананнях той самай асобы на дзяржаўны лад і шляхі дасягнення сваёй мэты. І, тым не менш, нават у гэты складаны перыяд, погляды на лідара заставаліся ранейшымі. Кароль Рэчы Паспалітай Сцяпан Батура вельмі часта паўтараў: „Каб я не быў каралём, быў бы езуітам”. У гэтых словах, з гунту, сканцэнтраваліся погляды мысляроў тых часоў на постаць лідара. Якое б мейсца у грамадстве ён ні займаў, ці то кароль, ці езуіт, ці хто яшчэ, яго галоўнае заданне – выконваць сваю місію згодна з сваімі перакананнямі. **Бог, дзяржава, народ** – прынцыпы, якія заставаліся нязменнымі. Адказнасць лідара за свае ўчынкi і за вынікі сваёй дзейнасці, перад уласнаю сумленнем і перад сваімі папалечнікамі на ранейшаму застаецца галоўным патрабаваннем у поглядах тых часоў.

З сярэдзіны XVII ст. на беларускіх землях шырыцца асветніцкая ідэалогія. Пад яе ўплывам расце жаданне рэфармавання грамадства. На тэрыторыі Вялікага княства Літоўскага шырацца новыя еўрапейскія ідэі, мяняюцца погляды. Павялічваецца колькасць розных палітычных і ідэалагічных плыняў, расце адпаведна і колькасць людзей, якія іх ачольваюць. З’яўляецца панятка дысідэнтства. Слова “дысідэнт” пачало ўжывацца ў Рэчы Паспалітай з часоў Рэфармацыі, але ў той час яно тарнавалася пераважна да пратэстантаў. Цяпер жа слова “дысідэнт” абазначае чалавека, што не згодны з паноўнай ідэалогіяй, іншадумца. У той перыяд, калі цэлыя пласты грамадства з павагай ставіліся да новых асветніцкіх ідэяў, іншадумец таксама мог стаць лідарам для вельмі шырокіх колаў. З’яўляецца разуменне ліберальнага і радыкальнага лідара.

Ліберальны лідар – лідар-асветнік. Гэта чалавек, які мог бараніць свае каштоўнасці перад аўдыторыяй, чалавек, які меў сваіх папалечнікаў і вучняў, гатовых ісці за ім і шырыць яго погляды. Найскравейшымі прадстаўнікамі гэтай плыні можна назваць Яўхіма Храптовіча, Антоні Тызенгаўза, Казіміра Нарбута і іншых. Погляды гэтых людзей на постаць лідара нічым істотным не розніліся ад поглядаў папярэдніх пакаленняў, а толькі узбагачалі іх асветніцкай ідэалогіяй, адводзячы ёй галоўную ролю ў рэалізацыі тых заданняў, якія павінен вызначаць перад сабой сапраўдны паводыр. Трэба заўважыць, як гэта ні парадаксальна, што менавіта з лідараў-лібералаў, ці лідараў-асветнікаў, узнік радыкальны кірунак лідарства.

Акупацыя краіны расейскімі войскамі абудзіла сярод яе жыхароў прыліў усеагульнага патрыятызму, неверагодна высокую палітычную актыўнасць. Па усёй краіне пачалі ўтварацца тайныя гурткі, распрацоўвацца праграмы змагання за незалежнасць. У 1794 годзе пачалося нацыянальна-вызвольнае паўстанне, якое ачолюў лідар радыкальнага кірунку Тадэвуш Касцюшка. Краіна, у якой нарадзіўся такі лідар, можа ганарыцца. Гэты чалавек нібыта з'яднаў у сабе ўсе найлепшыя погляды чалавецтва на постаць лідара. Вернасць сваім ідэалам, мужнасць, самаадданасць, патрыятызм, любасць да Бацькаўшчыны, да свайго народу, гатовасць ахвяраваць сабой, бескампраміснасць, праўдзівасць, справядлівасць, вера – усе гэтыя якасці, на думку Тадэвуша Касцюшкі, павінен мець лідар. Усе гэтыя якасці меў сам Касцюшка.

Пасля трэцяга падзелу Рэчы Паспалітай, і сярод ліберальных і сярод радыкальных поглядаў на лідарства, цвёрда замацавалася разуменне таго, што ў варунках страты незалежнасці, лідар – гэта абавязкова такі чалавек, які апрача іншага, ёсць змагаром за адраджэнне сваёй дзяржаўнасці. Паўстанне 1794 году прынесла разуменне і таго, што лідарам можа быць кожны чалавек, а не толькі людзі, што маюць спадчынную ўладу. З зброяй у руках, за незалежнасць сваёй краіны, выступілі сяляне, паклаўшы пачатак славе касінерскага войска, і канчаткова разбіўшы стэрэатып, што сапраўдным лідарам можа быць толькі чалавек шляхецкага паходжання. Касцюшка ў касінерах бачыў людзей роўных сабе, і касінерскіх лідараў ставіў на адзін ровень з шляхецкімі. У другім нумары „Мужыцкай праўды” Кастусь Каліноўскі пісаў „Касцюшка то кажа „Калі мужыкі хочуць ужо самі бараніці сваю зямлю, так няхай жа не служыць паншчыны дый не плацяць у казну аброку за зямлю”. От гэта справядлівасць.” Разуменне такіх рэчаў, як дзяржаўнасць і патрыятызм, у поглядах лідараў-радыкалаў – Тадэвуша Касцюшкі, Якуба Ясінскага і многіх іншых, адкрывалі шлях да лідарства для любога змагара за незалежнасць.

Пасля страты незалежнасці на тэрыторыі Рэчы Паспалітай акрамя ліберальнай і радыкальнай плыняў узніклі яшчэ кансерватыўная і рамантычная. Лідары ўсіх гэтых кірункаў бэсцілі адзін аднога і вінавацілі ў усіх бедах, якія ляглі на плечы Бацькаўшчыны. У адным яны толькі сходзіліся. А менавіта ў поглядах на тое, якім павінен быць сапраўдны лідар. Гэтыя погляды не розніліся з разуменнем часоў падзелу Рэчы Паспалітай, і таму цалком лагічна што пад час нацыянальна-вызвольнага паўстання 1863 году з'явіліся менавіта такія лідары. лепшыя беларускія мыслеры добра ўяўлялі, што без удзелу ў нацыянальна-вызвольным руху шырокіх народных масаў, і асабліва сялянства, поспеху ў змаганні з расейцамі дасягнуць будзе вельмі цяжка. Менавіта таму, патрабаванні да лідара зводзіліся перш-наперш як да патрыёта, змагара за незалежнасць. Аднымі з першых гэтую думку выказалі Міхал Валовіч, пачынальнік рэвалюцыйна-дэмакратычнага кірунку ў нацыянальнай палітычнай думцы і Віктар Каліноўскі, ідэолаг паўстання 1863 году, чалавек, які паклаў сваё кароткае жыццё на абгрунтаванне беларускай нацыяналь-

най ідэі, якога з пэўнасцю можна лічыць адным з найвялікшых духоўных лідараў беларускага народу.

Пад уплывам менавіта такіх ідэяў лідарства і лідара нарадзіўся і сам кіраўнік паўстання Кастусь Каліноўскі, якому належыць першыня сярод мысляроў таго часу на разуменне постаці і місіі лідара. Ён не толькі, працягваючы погляды Касцюшкі, змог абгрунтаваць іх, але і сам, будучы сапраўдным лідарам нацыі, змог пражыць сваё жыццё згодна з сваімі перакананнямі, і памерці як сапраўдны лідар усяго народу. Мужны і непакісны змагар за нацыянальнае адраджэнне беларусаў, ён стварыў і абгрунтаваў радыкальную праграму змагання за аднаўленне беларускай дзяржавы. Быць першым для яго значыла быць лепшым. Лідар павінен быць носьбітам ідэалогіі, быць цвёрдым і непакісным, самаадданым і самаахвярным, ведаць сваё прызначэнне і служыць яму. Каліноўскі гатовы быў бачыць лідарам кожнага, хто быў носьбітам гэтых якасцяў, а найперш патрыятызму і бязмежнай любасці да свайго народу, да кожнага асобнага чалавека. Менавіта пад яго кіраўніцтвам выяўлялі сябе касінерскія кіраўнікі. Нават перад смерцю, калі назвалі яго імя: дваранін Вікенці Каліноўскі, ён ускрыкнуў: „У нас няма дваран, усе роўныя!”.

Пасля здзішэння паўстання, расейскі ўрад, разам з знішчэннем і высяленнем найбольш адукаванай часткі беларускага грамадства – шляхты, стаў рабіць асноўны ўціск на ўкараненне сваёй ідэалогіі. Тым не менш, погляды беларускага грамадства на свайго лідара істотна не змяніліся. У канцы XIX – пачатку XX стагоддзя да іх толькі дадалося патрабаванне інтэлігентнасці. У многіх ідэі за нацыянальнае змаганне сталі перасякацца з рэвалюцыйнасцю. І усё ж разуменне лідара, як нацыянальнага патрыёта і актыўнага змагара, заставалася нязменным, як нязменнымі заставаліся і базавыя погляды на лідарства яшчэ з часоў сярэднявечча. Браты Іван і Антон Луцкевічы, Вацлаў Ластоўскі, Вацлаў Іваноўскі, Аляксандар Уласаў, Станіслаў Булак-Булаховіч... – гэты шэраг можна доўжыць. Гэта плеяда людзей, якія былі нацыянальнымі лідарамі, і ніколі не здрадзілі таму разуменню лідарства, таму сэнсу, які укладваўся папярэднімі пакаленнямі. Дзякуючы непакіснасці і цвёрдасці беларускіх лідараў была, хоць і ненадоўга, адноўленая беларуская дзяржаўнасць у выглядзе Беларускай Народнай Рэспублікі, закладзеныя падмуркі да росквіту нацыі.

Савецкая ідэалогія перавярнула ўсё з ног на галаву, у тым ліку і выхаванне ў людзей разумення лідара. Але сем дзесяцігоддзяў панавання сацыялістычнай ідэалогіі не змаглі сцерці да канца духоўныя набыткі стагоддзяў, хоць нельга сказаць што гэты час не пакінуў свайго чорнага следу ў душах і галовах людзей.

РАЗУМЕННЕ ПОСТАЦІ БЕЛАРУСКАГА ЛІДАРА СУЧАСНАСЦІ

Мы жывем у той час, калі імклівае і дынаміка жыцця надзвычай узраслі. Тэхагенны век уносіць свае карэктывы ў усе сферы нашага жыцця, ў успрыманне чалавекам свету, у яго погляды на з’явы і падзеі, у тым ліку і на праблему лідарства. Сёння існуюць цэлыя школы, якія нібыта навучаюць таму, якім павінен быць лідар. Праводзяцца заняткі і семінары на гэтую тэматыку. Лідараў спрабуюць прадумаваць. Галоўнае ў гэтай навуцы – каб за лідарам ішлі людзі. Менавіта таму, як вучаць на гэтых занятках, ён, у першую чаргу, павінен падабацца як мага большай колькасці людзей. Вонкавы выгляд, уменне трымацца, гаварыць, быць камунікацыйным, знаходзіць агульную мову і агульныя інтарэсы з усякай аўдыторыяй, умець выслухаць, не сварыцца, знаходзіць кампрамісы з усімі і па ўсіх пытаннях умець пераканаць суразмоўцу – вось галоўныя якасці, на якіх акцэнтуюцца ўвага. Гэта і не дзіўна, а наадварот цалком лагічна. Сёння лідар – постаць выбіральных. Актыўныя людзі, дзеля развязання сваіх праблемаў і рэалізацыі сваіх памкненняў уходзяць у блізкае іх поглядам арганізацыі, дзе маюць права сама сабе выбіраць кіраўніка. Хто ж будзе галасаваць за лідара, які яму не падабаецца? І той, хто хоча быць лідарам, міжволі становіцца шоўмэнам, які абавязкова павінен падабацца ўсім, ці хаця б большасці.

З аднаго боку, гэта нібыта вельмі лагічна і добра. Людзі аб’ядналіся дзеля сваіх інтарэсаў і хочучы бачыць такога лідара, які ім адпавядае. Калектыўны розум багацейшы за розум аднаго чалавека. Але ў чым тады місія лідара? Такі лідар ужо не вядзе за сабой людзей. Ён проста адлюстроўвае іх чаканні.

У грамадстве ўзнікаюць розныя інтарэсы, памкненні, падыходы. Розныя групы людзей імкнуцца да таго, што яны лічаць лепшым, важнейшым ці карыснейшым для сябе. У іх розныя погляды на метады змагання добра з злом, на ўладу, дзяржаўны лад, мараль і этыку, шляхі і метады рэалізацыі акрэсленых заданняў, і на самае заданні. Гэтая рознасць поглядаў і ляжыць у падмурках узнікнення розных ідэалогіяў, сістэмаў каштоўнасцяў, разумення рэчаіснасці і ідэалаў будучага, да якіх трэба імкнуцца, і для дасягнення якіх трэба працаваць. Нехта разглядае лідарства як мажлівасць рэалізацыі сваіх ідэалаў, нехта як мажлівасць выправаваць сябе, а нехта як шлях лепшага ўладкавання ў жыцці.

ТЫПЫ СУЧАСНЫХ ЛІДАРАЎ

Цяжэй за ўсё ацэньваць учынкi сучаснікаў. Паўночна-амерыканскія індзейцы кажуць, што ні адзін чалавек на свеце не можа гаварыць іншаму, як яму жыць і што яму рабіць. Як разабрацца, хто ёсць сапраўдны лідар, а хто толькі здаецца такім? Біблія вучыць, каб мы меркавалі пра людзей па іх справах. Толькі справы і ўчынкi могуць паказаць, чаго варты чалавек, які прэтэндуе на лідарства.

У наш час ліберальны кірунак спарадзіў два тыпы лідараў: **лідар-працаўнік** і **лідар-папуліст**.

Лідар-працаўнік – чалавек, які сваёй працай заваёўвае сабе пашану і павагу папчэнікаў, якія з гэтых якасцяў і бачаць у ім лідара. З аднаго боку, калі яго праца сапраўды заўважаецца, ён, як і лідары-асветнікі мінулых часоў, становіцца досыць ведамы і паважаны. Менавіта ў прызнанні, перш-наперш, сваёй працы іншымі, ён бачыць рэалізацыю сваіх лідарскіх амбіцыяў. Лідар-працаўнік вельмі пераборлівы ў выбары партнёраў і саюзнікаў, і гатовы пакласці дзеля дасягнення вынікаў сваёй працы ўсё жыццё. Яшчэ Атыла у свой час казаў: „Мудры лідар ніколі не спадзяецца на шчаслівы выпадак. Замест таго, ён пакладаецца на цяжкую працу, фізічную трываласць, настойлівасць і аптымістычны настрой – у гэтым ён бачыць залог свайго будучага поспеху”.

Зусім іншы, можна сказаць супраціўны, шлях да дасягнення прызнання і рэалізацыі сваіх амбіцыяў абірае *лідар-папуліст*. Карыстаючыся палітычнай няспеласцю той часткі грамадства, на якую ў існасці ён і робіць стаўку, лідар-папуліст распрапагандаўвае свае, самыя нязначныя поспехі да максімуму. Але гэтага мала. Яго заданне палягае яшчэ і ў тым, каб у масавай свядомасці зменшыць заслугі іншых лідараў, прыпісаць сабе іх дасягненні, працу. Менавіта таму лідар-папуліст робіць ухіл на стварэнне сваёй штатнай каманды, значанне якой недацэнчвае лідар-працаўнік. Галоўны метада лідара-папуліста – крытыка працы іншых лідараў. Менавіта гэтай крытыкай, прапагандай сваіх дзеянняў і абшчаннямі рэалізацыі самых абсурдных ідэяў, лідар-папуліст стварае пра сябе ўражанне бескампраміснага і мужага чалавека. Словы Гебельса пра тое, што чым больш нахабны падман, тым лягчэй у яго вераць людзі, становяцца дэвізам жыцця лідара-папуліста. Добра ведаючы, што яго слава часова, і што падман не можа быць вечным, ён імкнецца як мага хутчэй дасягнуць пэўных вышыняў, і не асабліва задумваецца пра выбар метадаў. У пэўным сэнсе яго можна характарызаваць яшчэ як лідара-матэрыяліста, бо ён хоча як мага хутчэй карыстацца вынікамі свайго лідарства.

Радыкальны кірунак таксама дае два тыпы, якія можна было б назваць **лідар-змагар** і **лідар-разбуральнік**.

Лідар-змагар, ці *лідар-стваральнік*, прататып лідара-працаўніка, толькі з больш радыкальнымі поглядамі і прыхільнасцю да радыкальнейшых дзеянняў. Гэта цвёрдая энергічная постаць, якая актыўна змагаецца за рэалізацыю сваіх планаў і перамогу сваіх ідэалаў. Лідар-змагар заўсёды змагаецца за нешта, а не супраць нечага ці некага. Нават калі яго змаганне вонкава і выглядае як змаганне „супраць”, то гэта толькі ўскосны эфект ад змагання „за”. Гэта постаць параўнальна мала клапоціцца пра свой імідж і гатовая да самаахвярнасці, самаадданай барацьбы. Характар гэтага чалавека добра акрэсліваюць словы лорда Бадэна-Паўла, які казаў: „Ніхто не павінен ставіцца да жыцця пасіўна, кожны павінен выяўляць актыўнасць, шмат што лічыць важным. Такім спосабам чалавек рызыкуе спазнаць смак паразы, але высілак варты таго. Няма нічога

больш пустога і бессэнсоўнага, як жыццё без руху”. Каб павесці людзей наперад, трэба адварнуцца да іх плячамі. Лідар-змагар патрабуе ад сваіх прыхільнікаў быць цвёрдымі ў сваім змаганні, і часта забываецца пра іх уласныя праблемы. Як казаў амерыканскі кангрэсмен Хейсман: „Каб кіраваць людзьмі, лідар павінен ад іх адварнуцца”.

Другая радыкальная постаць – *лідар-разбуральнік*. Гэта больш актыўны і наважны лідар-папуліст. Для набыцця сабе прыхільнікаў і аўтарытэту сярод іх, яму досыць знайсці ворага, альбо стварыць такога. Яскравы прадстаўнік разбуральніцкай ідэалогіі XX ст. Адольф Гітлер казаў: „Сапраўды добры правадыр нацыі здольны сканцэнтраваць увагу людзей на адным ворагу”. Часцей за ўсё, мішэнню лідара-разбуральніка ёсць лідар-змагар. Выкарыстаўшы пэўныя заганы і памылкі яго працы, і, выступіўшы з рэзкай крытыкай, лідар-разбуральнік можа перавабіць да сябе прыхільнікаў таго, знішчыць яго справу і заняцца шуканнем новага ворага. Яго метады – змаганне „супраць”. Яму не так важна супраць чаго і каго ён змагаецца, галоўнае, выкарыстаўшы папулісцкія метады, як мага хутчэй і мацней паказаць сябе сапраўдным лідарам. Узброены сучаснымі метадамі і тэхналогіямі ўздзеяння на аўдыторыю, лідар-разбуральнік заўсёды разлічвае на імклівы поспех.

Яшчэ адзін тып лідара, які мы назіраем сёння – гэта **лідар-кар’ерыст**, чалавек, якому дзеля набыцця матэрыяльных здабыткаў і поспехаў у кар’еры пільна патрэбна прагучаць як лідару. Такая постаць скіроўвае сваю працу на канкрэтную аўдыторыю, ад якой залежыць яго будучыня. У існасці, лідар-кар’ерыста нельга разглядаць у кантэксце класічнага лідарства. Хутчэй за ўсё, гэта проста ашуканец, які ў пэўных колах удае сябе за лідара. Гэта абсалютна не азначае, што ён не ўмее ці не хоча працаваць. Ён проста абірае самы прасты шлях для падтрымання сваёй дзейнасці звонку, прысвойваючы сабе здабыткі радыкальных і ліберальных плыняў, і не пратэндуе на масавы падтрым.

ПАТРАБАВАННІ ДА СУЧАСНАГА ЛІДАРА

Што ні кажы, нашыя знакамітыя продкі, мысляры мінулага з іншых краінаў, пад разуменнем постаці лідара бачылі нешта іншае, чым вышэй характарызаваныя тыпы. Махатма Гандзі сцвярджаў: „Нікуды не варты лідар, які не слухае таго, што нашэптвае яму ўласнае сумленне”. Дык якім жа павінен быць у Беларусі лідар, які мог бы з’яднаць беларускае грамадства вакол галоўнай мэты?

Перадусім, ён сам павінен мець гэтую мэту, канкрэтную, а не абстрактную, вечную, а не часовую, усеагульную, а не асабістую. Сапраўдны лідар павінен яднаць лепшыя якасці лідара-працаўніка і лідара-змагара, і, найперш, паслядоўна служыць галоўнай ідэі, у якую мусіць свята верыць сам. У наш час, калі нават самыя палітыкі сцвярджаюць што палітыка – брудная справа, і яе нельга рабіць у

белых пальчатках, сапраўдны лідар у Беларусі мусіць узброіцца найлепшымі здабыткамі ідэалагічных дасягненняў чалавецтва, і цвёрда верыць у тое, што палітыка – гэта самаадданае і чыстае служэнне сваёй Бацькаўшчыне і свайму народу. Дабрабыт, росквіт і годнае жыццё свайго народу – галоўная місія кожнага лідара. Там, дзе няма разумення сваёй місіі, няма і сапраўднага разумення лідарства. Лідар – гэта чалавек, які імкнецца сам быць такім, якім ён у перспектыве бачыць свой народ і сваю краіну. Яго руплівая праца рана ці позна народзіць у грамадстве разуменне яго дзейнасці і падтрыманне.

Для нашай Радзімы, краіны, якая адразу пасля абвяшчэння суверэннасці, стаіць на мяжы яго страты, не можа быць сапраўднага лідара, які галоўнай ідэяй свайго жыцця не лічыць змаганне за незалежнасць сваёй дзяржавы, за адраджэнне яе духоўных і нацыянальных каштоўнасцяў. Для гэтага лідар мусіць абраць для сябе ці асветніцкі шлях, і стаць духоўным лідарам, ці радыкальным, і быць лідарам-змагаром, ці займацца і тым і другім адначасна. Толькі маючы такіх лідараў, народ можа разлічваць на свой незалежны самастойны шлях, можа спадзявацца на будучыню, у якой сам зможа распараджацца сваім лёсам.

Сапраўднага лідара не павінна спыняць нават тое, што на дадзены момант большасць не ідзе за ім і не падзяляе яго поглядаў. Калі ён адчувае сябе павядыром, то гэта ён павінен весці народ за сабой, а не плесціся ў хвасце за большасцю. Не ўсе ідэі падтрымваюцца большасцю адразу, але гэта не азначае што яны памылковыя. Нават Ісуса Хрыста зразумелі адразу далёка не ўсе. Таму сапраўдны лідар павінен мець волю, цяпенне і адвагу, цвёрда верыць у свае ідэалы і быць паслядоўным у змаганні за іх. На пачатку дзевяностых гадоў у Беларусі вялося жорсткае змаганне дзвух ідэалогіяў, незалежніцкай і нігілістычнай. Такія постаці, як Зянон Пазыняк, Васіль Быкаў, Станіслаў Шушкевіч, цвёрда і паслядоўна баранілі ідэалы суверэннай Беларусі. Дзякуючы іх працы, а таксама высылкам іншых незалежніцкіх лідараў, беларуская нацыянальная ідэя атрымала яшчэ адзін шанец, увабрала ў сябе новае паветра і набыла дадатковыя сілы для сваёй перамогі. А гэта толькі справа часу. Бо народ, які ў сваёй гісторыі мае такіх лідараў, рана ці позна дарасце і да іх ідэалаў.

Народ – гэта не толькі тыя, хто жыве зараз, але і тыя, хто ўжо памёр, і тыя, хто яшчэ народзіцца. Нацыянальны лідар павінен быць верным усяму народу, які павінен быць не толькі сытым, але і вечным. Хоць беларуская нацыянальная ідэя не была канчаткова зрэалізаваная ў дзевяностыя гады, яна засталася актуальнай, а лідары, якія былі ёй верныя, ужо увайшлі ў беларускую гісторыю як духоўныя лідары нацыі. Ссаветызаванае за сем дзесяткаў гадоў грамадства не змагло хутка змяніць мыслення, і ўбачыць у незалежнасці галоўную нацыянальную каштоўнасць, пры дасягненні якой усе астатнія ідэі становяцца даступнымі для развязання. Але лідар павінен заўсёды паказваць прыклад, і працягваць сваю справу. Паслядоўнасць у працы лідара – адзіны шлях да прызнання і яго, і яго ідэалаў.

Сапраўдны лідар не адступаецца ад сваіх перакананняў і не гандлюе імі. Кіраўнікі „Маладога фронту” і „Беларускай партыі Свабоды” Павал Севярынец і Сяржук Высоцкі, выступілі з актыўнай акцыяй супраць уплывовага лідара апазіцыі, за тое, што той здрадзіў, на іх думку, ідэалам незалежнасці. Добра ведаючы, што будучы дзеянні ў адказ, гэтыя людзі ведама пайшлі на канфрантацыю, дзеля захавання чысціні сваіх перакананняў. Хто мае рацыю, а хто не, вызначыць час і гісторыя, але мужнасць і бескампраміснасць заўсёды будуць выклікаць захапленне, як лепшыя якасці лідара.

Малыя лідары ставяць перад сабой малыя заданні і маюць вялікія амбіцыі. Вялікія лідары ставяць вялікія мэты і змагаюцца з амбіцыямі. Нацыянальныя лідары жывуць нацыянальнымі ідэямі, і выходзяць у сабе такія якасці як сціпласць. Не ўсе імкнуцца да ўсеагульнага прызнання і славы, добра ведаючы які шлях яны абралі і для чаго. Мала хто ведае прозвішчы сябраў праварадыкальнай арганізацыі „Край”, але ўсе ведаюць патрыятычную руплівую дзейнасць яе на ніве Беларускага Адраджэння.

Сённяшні лідар у Беларусі мусіць умець ахвяраваць усім дзеля галоўнай мэты, так як рабілі ў мінулым яго папярэднікі. Намеснік старшыні Кансерватыўна-Хрысціянскай партыі БНФ Юры Беленькі пра заданні сваёй партыі піша: «...Мы не атаясамляем сябе з такой апазіцыяй, для якой галоўнае прыход да ўлады. Для нас галоўнай задачай з’яўляецца незалежнасць краіны».

Сапраўдны лідар у сённяшняй Беларусі – гэта перш за ўсё патрыёт, які ўвабраў у сябе найлепшыя якасці лідараў папярэдніх пакаленняў. Каб слыць каралём, трэба быць каралём. Каб цябе прызналі сапраўдным нацыянальным лідарам, трэба ўжо такім быць, альбо стаць такім ўсёй сваёй існасцю, перакананнямі і працаю.

Віктар Сазонаў – гісторык і палітык, старшыня Гарадзенскай філіі Грамады. Аўтар і кіраўнік шэрагу адукацыйна-асветных праграмаў Гарадзенскага аддзялення “Фонду імя Льва Сапегі”.

Ёанна Фенрых-Смаліньска

ЛІДАР У МОЛАДЗЕВАЙ АРГАНІЗАЦЫІ

Дай каму-калечы рыбу, і ты накарміш яго на адзін дзень. Навучы яго лавіць рыбу, і ты накарміш яго на ўсё жыццё.

Гэтая думка павінна стацца прынцыпам дзеяння павадыра – лідара. Лідарам якой бы групы ён ні з’яўляўся, якія б ні былі яе галоўныя заданні і мэты, наколькі б ні была яна сфармалізаваная. Заўсёды, калі ён мае кіраваць людзьмі, ён павінен мець гэты прынцып перад вачыма. Аднак перад тым, як пачаць падрабязны разважанні пра заданні лідара, здольнасці, якімі ён павінен характарызавацца, давайце праз момант падумаем, што насамрэч азначае быць лідарам.

„Лідар – гэта павадыр”, – скажуць адныя. „Лідар – гэта нефармальны шэф”, – сцвердзяць іншыя. Яшчэ іншыя будуць шукаць месца для лідара паміж дырэктарам, сябрам, гуру, мэнэджэрам, правадніком... І, праўду кажучы, усе будуць мець крыху рацыі. Бо лідар – гэта сапраўды той, хто павінен весці наперад, арганізоўваць, кіраваць, падтрымваць, дапамагаць... Азначэнні можна прыводзіць бясконца. Мы сустракаемся таксама з паняткам „нефармальны лідар”, у адрозненне ад фармальнага шэфа, або павадыра. Гэты „нефармальны” – часта абраны людзьмі, надзелены імі даверам або, які самастойна аддзяліўся ад натоўпу і ўзяў адказнасць за групу. На маю думку, менавіта слова **адказнасць** ёсць падставой для добрага лідара. Але пра гэта пазней.

ЛІДАРСКІЯ РЫСЫ І СХІЛЬНАСЦІ

Стэфан Кові (Stephen Covey) у сваёй кнізе „Прынцыпы дзеяння паспяховага павадыра” называе колькі рысаў, якімі павінен характарызавацца добры лідар. Дазволю сабе звярнуцца да іх і каротка апісаць. Што праўда, яны базуюцца на амерыканскіх рэаліях, аднак іх выкарыстаць можна як у рэчаіснасці польскай, так і беларускай.

Лідар увесь час здабывае веды. Адным з прынцыпаў дзеяння лідара павінен быць прынцып сталага дасканалення, няспыннага збірання і выкарыстання досведаў. На гэтым этапе важна ўмець планавць сваю працу і развіццё, ставіць сабе канкрэтныя мэты ў самаадукацыі. Важна таксама быць адкрытым на розныя прыдатныя досведы, на ўсё, што можа дапамагчы стаць лепшым лідарам. Лідар – гэта чалавек цікаўны да свету, цікаўны да людзей, які развівае гэтую – характэрную для дзяцей, а пазней, як сцвярджаюць некаторыя, нішчаную школай – цікаўнасць і дапытлівасць. Такая цікаўнасць і здольнасць захапляцца – адна з рысаў, якая можа прыцягваць

іншых, брак жа яе, а адсюль і млявасць і абыякавасць да жыцця будзе тых жа людзей адштурхоўваць.

Лідар гатовы служыць бліжнім. Можна здарыцца так, што цудоўным лідарам будзе лічыцца той, хто „па галовах” сваіх падуладных узыходзіць на ўсё вышэйшыя прыступкі кар’еры. „Вось ён умее кіраваць”, – будуць захапляцца некаторыя. Але чым насамрэч кіруе такі чалавек? Толькі дарогай сваёй кар’еры. Бо напэўна не тымі людзьмі, якіх ён успрымае толькі як інструманты, сродак дасягнення мэты. Добры лідар будзе разумець сваё жыццё не як кар’еру, а як місію. Ён мяркуе, што дзякуючы сваім здольнасцям і сіле прабіцца, ён можа зрабіць на гэтым свеце нешта добрае, змяніць на лепшае нейкую частку рэчаіснасці. Ён усведамляе, што гэта місія, якую сам усклаў на свае плечы, можа змусіць яго ад многага адрачыся, але робіць гэта, бо пачувае сябе адказным за тое, які свет ён пакіне пасля сябе.

Лідар высылае пазітыўную энэргію – піша далей Кові. Я б назвала гэтую рысу прасцей, без эзатэрычных адценняў: *Лідар – аптыміст і заражае энтузіязмам.* Складана нават уявіць сабе лідара, які без энтузіязму падходзіць да пастаўленых заданняў. Ён не толькі верыць у поспех (ведама, у межах здоровага розуму!), але сваёй верай можа запальваць усіх сваіх супрацоўнікаў. Добры лідар сведамы таго ўплыву, які ён робіць на іншых – хоча ён гэтага ці не. Людзі глядзяць на яго, у пэўнай меры наследуюць яго паводзіны, а таксама паўтараюць эмацыйныя станы. Я адчула гэта на сваёй скуры, калі мой ніякі настрой сапсаваў настроі іншых удзельнікаў сустрэчы. Я не ўсведамляла тады, наколькі мае харчэркі глядзяць на мяне, наколькі адбіваюцца на іх мае эмоцыі. На пчасце і пазітыўныя, і негатыўныя. Лідар павінен быць сведамы таго, што ў выпадку канфлікту яго заданнем ёсць суцішыць гэты канфлікт, у сітуацыі небяспекі супакойваць і ясным тварам уздымаць дух. Гэта неверагодна дапамагае. Ведама, тут патрэбны моцны псіхічны імунітэт, вера ў свае сілы і нутраны супакой. Ну і, зразумела, пачуццё адказнасці за людзей, якімі кіруеш.

Лідар верыць у іншых людзей. Не будзе добрым лідарам той, хто лічыць, што ўсё будзе зроблена найлепш, калі ён сам гэта зробіць. Не кажучы пра аспект „стамлення матэрыялу” і перагарання самога лідара, застаецца яшчэ пачуццё ўласнай вартасці і падняцце аўтарытэту людзей, з якімі працуем, у вачох іх самых. Калі лідар не будзе верыць у мажлівасці, затоення ў кожным чалавеку, і не будзе імкнуцца знайсці схаваны патэнцыял і дапамагаць у развіванні здольнасцяў, ён не будзе добрым лідарам, не пацягне за сабой людзей. Калі ж, як прыгожа піша Кові, „у кожным жалуду бачаць дуб і разумеюць патрэбу несці дапамогу з мэтай пераўтварэння семені ў дарослую расліну”, будуць мець лідарскі поспех. Пospех, які вымяраецца поспехам іншых людзей.

Лідар захоўвае гармонію ў жыцці. Гэта азначае як уменне захоўваць прапорцыі паміж працай, сям’ёй, грамадскай дзейнасцю, так і пачуццё ўласнай вартасці. Лідар умее сапраўды радавацца жыццю. Мае пачуццё гумару, якое дапамагае яму зняць напружанне ў складаных сітуацыях. Умее жартаваць

з сябе і ўсведамляе свае памылкі. Адначасна пачуццё ўласнай каштоўнасці і павага да сябе дазваляюць яму шчыра цешыцца з поспехаў іншых. Лідар не патрабуе маніпуляваць іншымі пры дапамозе страху ці жалю. Ён не кідаецца ў скрайнасці, адкрыты, ураўнаважаны, стрыманы. Таму не будзе добрым лідарам (нягледзячы на ўяўную сілу характару, адухоўленасць і г.д.) працаголік, рэлігійны або палітычны фанатык, той, хто бязмерна галадае падчас дыеты або зусім наадварот – страшна аб’ядзецца. Лідар не жыве мінулым і не бядуе ад катастрофічных візіяў будучыні. Жыве тут і цяпер, разумна плануе будучыню і ўмее быць эластычным пры зменах абставінаў. Вельмі важна, што ён паводзіцца ў жыцці сталым кампасам прыныццаў, каштоўнасцяў. Менавіта яны дапамагаюць яму захаваць спакой і гармонію.

Жыццё для лідара – прыгода. Лідар умее ацаніць смак жыцця. Ён адкрыты і цікаўны, умее захапляцца. Не баіцца рызык (што не азначае непатрэбнага геройства!), не паддаецца ў праблемах. Заўсёды хоча жыць поўнай жыцця. Выходзіць насустрач абставінам з высока ўзнятай галавой, не належыць да тых, што хаваюцца па кутох у надзеі на... Менавіта, нават невядома на што. Лідар ёсць заўсёды гаспадаром сітуацыі.

Да гэтага часу я пісала пра рысы, характэрныя для лідара, пэўныя пастулаты што да яго. З імі звязаныя, прынамсі апасродкавана, схільнасці, якія павінен мець лідар, і рысы, якія ён можа выхаваць у сабе сталай працай. Да гэтак званых першасных здольнасцяў адносяцца: (1) веданне самога сябе, (2) фантазія і сумленне, (3) сіла волі; а да другасных здольнасцяў належыць: (4) ментальнасць дастатку, (5) адвага і разважлівасць, (6) творчы патэнцыял. Цяпер я паспрабую сцісла апісаць гэтыя рысы.

- (1) **Веданне самога сябе** – гэта перадусім веданне сваіх рэакцыяў і ўменне валодаць імі. Лідар – гэта той, хто не шукае віны ў іншых людзях, выпадках, акалічнасцях. Ён не імкнецца вызваліцца ад адказнасці. Лідар усведамляе тое, што гэта ён ёсць той сілай, якая вызначае яго жыццё. Ён – не ахвяра абставінаў ці ўмоваў. Лідар заўсёды імкнецца быць вольнай асобай – вольным у выбары рэакцыі. Ён успрымае свае настроі, таксама негатыўныя (злосць, фрустрацыю, знерваванасць), але не становіцца іх рабам. Ён дасць рады спыніцца і сказаць: „Я ведаю сябе, свае схільнасці і сцэнар маіх паводзінаў, але я – не гэты сцэнар і я магу яго змяніць”. „Я адказны, таму не буду паддавацца маім хвілінным пачуццям і эмоцыям”.
- (2) **Фантазія і сумленне** – гэта таксама ўменне планаваць, агадваць і распачынаць усе дзеянні з бачаннем канца, канчатковай мэты ці выніку, да якога імкнемся. Надзея і разуменне мэты пачыненняў дапамагаюць фантазіі стварыць бачанне будучых здарэнняў і спосабаў іх дасягнення. Гэта таксама здольнасць уяўляць сабе мажлівыя перашкоды, праблемы і складанасці, агаданне якіх дазваляе выбраць лепшыя шляхі, што вядуць да мэты.

З'яўленне тут фантазіі хіба дастаткова зразумелае. Чаму аднак сумленне? Таму што кожная спроба стварэння чаго-колечы без удзелу сумлення прыводзяць да знікнення маральных абмежаванняў, адыходжання ад каштоўнасцяў, страты павагі для іншага чалавека і ёсць простым шляхам да рэалізацыі на практыцы прынцыпу „мэта апраўдвае сродкі”. Фантазія і сумленне дазваляюць пазбыцца ад пачуцця бессэнсоўнасці кожнага дзеяння, а адначасна будаваць пачуццё бяспекі.

- (3) **Сіла волі** – гэта ў выпадку лідара высокая дысцыпліна, няспынная праца над характарам і ініцыятыва ў дзеянні. Лідар унікае найлягчэйшых развязаў, а шукае найлепшых. З сілай волі таксама звязаная канцэнтрацыя на вельмі важных заданнях, а не абавязкова тэрміновых. Людзі часта паддаюцца ціску вельмі тэрміновых спраў, спешных, якія патрабуюць неадкладнага развязаў, з тым, што большасць з іх стварае толькі ілюзію важнасці. Насамрэч значна больш важнымі ёсць справы, што тычацца міжасабовых узаемінаў, падрыхтоўкі, запабягання пэўных рэчаў, акрэслення каштоўнасцяў і прынцыпаў, доўгатэрміновага планавання, перадавання адказнасці. Калі гэтыя сферы лідар зможа абняць і сканцэнтравацца на іх, ён паменшыць тым самым лічбу важных і тэрміновых спраў (часта іх „тэрміновасць” вынікае з браку папярэдняга спланавання, бачання наступнасцяў) і здабудзе час на тое, што мае значанне – на будаванне ўзаемінаў з іншымі людзьмі.
- (4) **Ментальнасць дастатку**, яе акрэсліваюць таксама як мысленне катэгорыямі выйгрыш-выйгрыш. Добры лідар адназначна адкідае меркаванне, што рэсурсы (усякія) абмежаваныя. Ён верыць, што яго перамога не павінна азначаць паразы іншага боку. Не імкнецца да таго, каб яго выгада была стратай для другога чалавека. Ён ведае, што чалавечыя мажлівасці не маюць межаў, таму хоча дзяліцца досведам, уладай, грашымі. Ментальнасць дастатку ўзмацняе нутранае адчуванне ўласнай вартасці, зычлівасць для сябе і іншых, а таксама жаданне агульнага дабра.
- (5) **Адвага і развага** тычацца ведама, узаемінаў паміж людзьмі. Лідар павінен быць настолькі ўпэўнены ў сваёй вартасці, каб магчы слухаць іншага чалавека, не чакаючы ад яго пахвалы, а сапраўды жадаючы яго выслухаць. Лідар стараецца спярша зразумець, а толькі потым быць зразуметым. Гэта патрабуе ад яго і адвагі (заўсёды ёсць небяспека быць няпрынятым, нейкія схаваныя комплексы), і развагі, каб няспынна магчы падтрымваць адпаведныя прапорцыі ў камунікаванні з іншымі людзьмі. Уменне слухаць, пра якое тут ідзе гаворка, патрабуе стрыманасці і павагі да суразмоўцы. Практыкуючы гэтыя рэсы, прыдасца згаданая вышэй сіла волі.
- (6) **Творчы патэнцыял**, кратыўнасць, стварэнне разам з іншымі. Сведчаннем вялікай сталасці і адказнасці лідара ёсць яго ўменне прымаць – хоць бы дзеля далейшай дыскусіі – прапановы развязаў, якія розніцца ад

яго ўласных. Ідзе тут не столькі пра знаходжанне кампрамісу – абодва бакі павінны ў нечым саступіць, колькі хутчэй пра дасягненне кансэнсусу, у якім канчатковы развяз будзе вынікам супрацы (а не саборніцтва) абодвух бакоў; гэты развяз часта адрозніваецца ад першасных прапаноў, але – што сама галоўнае – ён здавальняе ўсіх. У выпадку лідара яго творчасць павінна прыводзіць да адкрывання творчага патэнцыялу людзей, падтрыму ў развіцці, ўзмацнення пачуцця ўласнай вартасці. Сумеснае знаходжанне развязаў мае яшчэ перавагу ў тым, што развіае ў сяброх каманды адчуванне суадказнасці за вынік. Калі ж гэта індывідуальная задума лідара, значна складаней яму будзе пераўтварыць сваё заангажаванне ў адказнасць падначаленых яму асобаў.

Апісанья вышэй здольнасці і схільнасці лідар павінен няспынна развіаць і культываваць. Толькі тады ён зможа спадзявацца на поспех у кіраўніцтве іншымі.

БЫЦЬ ЛІДАРАМ – РОЎНІ ЛІДАРСТВА

Дзеянне кожнага лідара адбываецца на чатырох роўнях. Кожны з іх патрэбны, але недастатковы. Каб быць сапраўды добрым кіраўніком трэба дбаць пра развіццё кожнага роўню. Вось яны:

Ровень I – індывідуальны, асабісты.

Ён тычыцца перадушім верагоднасці лідара. Абапіраецца на ацэну яго характару і кампетэнцыяў. Іншымі словамі – кім ёсць лідар як чалавек і што ён можа зрабіць. Калі ацэна характару будзе станоўчай, але кампетэнцыі – недастатковымі, лідар не зможа здабыць давер, які ёсць падставай лідарства на кожным роўні.

Ровень II – міжасабовы.

Давер – гэта эмацыйная павязь паміж людзьмі, якая дазваляе ім дзеіць як партнёрам. Каб узнік давер у супрацы двух ці больш асобаў, усе бакі павінны быць верагоднымі (развіаць свае кампетэнцыі і ўдасканальваць характар).

Ровень III – кіравання.

Нельга кіраваць іншымі людзьмі, калі ты не давярэш ім. Калі няма даверу, веры ў мажлівасці іншай асобы, з’яўляецца патрэба няспыннага кантролю. Таму падставай лідарства на роўні кіравання ёсць перадача іншым адказнасці за выкананне задання. Што, ведама, не вызвае лідара ад адказнасці і клопату за якасць лепшых вынікаў. Нехта некалі сказаў: „Не кажы людзям, як ім зрабіць што. Скажы ім, што трэба зрабіць, і яны здзівяць цябе сваімі творчымі развязаўмі”. Калі мы захочам ад А да Я спланаваць і кантраляваць нейкае дзеянне – так, каб яно працякала дакладна паводле нашага плану, – будзем мець поспех: мы зрабілі тое, пра што нам ішло. Але гэта будзе толькі наша радасць, а не супольны, аднальны

для групы энтузіязм. Гэта вельмі частая памылка лідараў – таксама і харцэрскіх інструктараў, якія часамі мяркуюць, што, калі нешта павінна быць добра зроблена, зробіць гэта павінны яны самыя. Што за гордасць!

Ровень IV – арганізатарскі.

Акрамя ўсяго таго, што напісана вышэй, працу людзей трэба арганізоўваць. Трэба арганізоўваць навучанне, удасканалвацца і ствараць для гэтага мажлівасці іншым, ствараць групы на выкананне канкрэтных заданняў, развязаць праблемы, фармаваць структуры, стратэгіі і г.д. На тое і патрэбны лідар! Без яго людзі адчувалі б сябе няпэўна. Ён павінен быць тым, хто мае візію дзеяння, план дасягнення мэты, хто хоча слухаць сваіх супрацоўнікаў, адкрыты на ідэі і прапановы, каму можна давяраць і хто ўмее давяраць адказнасць іншым. Але гэта ён – шэф, ён кіруе і вядзе, ён – гарант бяспекі ў разе патрэбы.

ПРЫКЛАД ЛІДАРА – ІНСТРУКТАР ЗХР

Пасля можа занадта вялікай тэарэтычнай часткі – але я змеркавала, што кавалак такіх інфармацыяў можа быць прыдатным для беларускага чытача – пара перайсці да канкрэтнага прыкладу. З таго, што я ёсць інструктаркай Звязу харцэрства Рэчы Паспалітай з 1994 году, выконвала функцыі розных роўняў, таму была і лідарам, буду казаць пра мой досвед і назіранні. Каб быць цалком зарыентаваным сярод харцэрскіх лідараў, паспрабую каротка замаляваць схему арганізацыі ЗХР.

У харцэрства могуць уступаць дзеці веку ад 7 гадоў – яны становяцца зухамі („адважнымі“). Калі маюць 11 гадоў, становяцца харцэркамі і харцэрамі, пазней падарожнічкамі і падарожнікамі. І гэтак да часу паўналецця. Пасля 18 гадоў могуць пачаць дзеіць ужо як інструктары і інструктаркі. Першая інструктарская ступень – гэта **праваднік**. Найчасцей ім бывае дружыновы (лідар групы – дружыны зухаў ці харцэрскай). Сферу яго дзеянняў акрэслівае праца дружыны на ўсіх роўнях: арганізатарскім, выхаваўчым, ідэйным. Праваднік арганізуе спатканні, паходы, летнікі, кэмпінгі – працуе безпасярэдне з групай каля 20 асобаў. Спецыфікай гэтай працы ёсць тое, што акрамя папличнікаў (памочнікаў) у дружыне няма роўных партнёраў. Праваднік ёсць перадусім выхавальнікам, апякунам і сябрам сваіх падапечных.

Другой інструктарскай ступенню ёсць **падхарццмайстар**. Атрымаць яе можна мінімум праз два гады працы ў ступені правадніка, пад час якіх акрамя збірання досведу праходзіцца спецыяльны курс, які дапамагае ў далейшай працы. Падхарццмайстар – гэта ўжо лідар у поўным значэнні слова. Падпарадкоўваюцца яму дружыны пэўнай тэрыторыі (гораду, мікрараёну), якія (6 –

12) разам ствараюць гуфец¹. Праца гуфцовага (каменданта гуфца) у падтрыме працы дружынаў, працягванні навучання інструктарскіх кадраў (праваднікоў), планаванні дзеянняў у абсягах гораду (мікрараёну), наглядам над выхаваўчым і ідэйным роўнем. Гуфцовы стала працуе з дружыновымі – праваднікамі, дапамагаючы ім радай і справай, разам з імі плануючы дзеянні і рэалізуючы намеры. Ведама, не кожны падхарцмайстар – гуфцовы. Аднак заўсёды ён будзе інструктарам – лідарам, што нясе адказнасць за значную групу людзей, за заданні вялікага, прынамсі, гарадскога, маштабу.

Апошняй прыступкай інструктарскай лесвіцы ёсць ступень **харцмайстра**. Гэта ўжо інструктар з вялікім досведам – як у выхаваўчай працы, так і арганізатарскіх дзеяннях (арганізаванні адпачынку, вялікіх культурных ці дабрачынных мерапрыемстваў). Харцмайстар можа быць ужо камендантам харутвы – шэфам усіх адзінак і інструктараў на тэрыторыі ваяводства або раёну. Як каменданты Заходнепаморскай харутвы харцэраў мне падначаленыя асяродкі харцэрак Заходнепаморскага ваяводства і, у значнай меры, Любускага. Інструктары ў функцыі харцмайстра (або харцмайстрыцы – гэта жаночы адпаведнік гэтай ступені) намяркоўваюць таксама заданні маштабу краю і тыя, што тычацца ўсёй арганізацыі (Кіраўнічка харцэрак, Кіраўнік харцэраў, Старшыня Звязу, сябры Кіраўнічай рады, Харцэрскага суду, Рэвізійнай камісіі). Гэта лідары, якія кшталтуюць арганізацыю, вызначаюць кірункі яе дзеяння, апрацоўваюць стратэгію развіцця, дбаюць пра высокі выхаваўчы і ідэйны ровень. На іх плячох ляжыць вялікая адказнасць, аднак прышчыпова частка гэтай адказнасці перадаецца долу: ад кіраўніцтва харутве, далей гуфцам і дружынам. Такім спосабам мы імкнемся фармаваць пачуццё суадказнасці за Звяз ў усіх інструктараў.

Звяз харцэрства Рэчы Паспалітай налічвае каля 15 тысяч сябраў. Гэта не найбуйнейшая моладзевая арганізацыя ў Польшчы, але напэўна значная. Калі параўнаць з іншымі – нехарцэрскімі – моладзевымі арганізацыямі (экалагічнымі, турыстычнымі, калекцыянерскімі, спартовымі, музычнымі і да т.п.), гэта дастаткова спецыфічная арганізацыя. Бо на першым месце ў спісе мэтаў яна мае выхаванне маладога чалавека. Згодна з ідэяй стваральніка скаўтынгу ангельскага генерала Лорда Роберта Бадэн-Паўэла, гэтае выхаванне праводзяць сумесна амаль што равеснікі. Дружыновыя – 18-20-гадовыя, не шмат старэйшыя, чым іх харцэры. Але, першае, яны самыя выконваюць інструктарскую функцыю, якая патрабуе ад іх канкрэтнага заангажавання, адказнасці (зрэшты гэта іх суверэнны выбар), а другое, старэйшыя, чым яны і векам, і досведам інструктары дбаюць пра даванне ім інструмантаў працы, паказванне кірункаў, падтрым, адукацыю. Няма такога, каб малады інструктар быў пакінуты сам сабе, кінуты ў глыбокія воды без шанцаў на ратункавае кола. Яго заданні застаюцца ў абсягах яго маж-

¹ **hufiec** (ням. *hufe*) – у дадзеным выпадку гэта тэрытарыяльная адзінка: лучыць дружыны харцэраў ці харцэрак з пэўнага абшару. Сам назоў сягае сярэднявечча.

лівасцяў, а дадаткова ён заўсёды мае шанцы развіваць свае кампетэнцыі на чарговых роўнях інструктарскіх і метадычных курсаў.

Агул харцэрскай працы – што, зрэшты, ёсць вялікай дапамогай для лідараў – абапіраецца на сістэму заступаў². Існасць сістэмы заступаў у працы ў малых (колькасцю 6-10 асобаў), практычна равесніцкіх груп (заступах), пад кіраўніцтвам заступавага (лідара). Так выглядае падстава. Дружына можа складацца з чатырох заступаў, што разам дае каля 30 сябраў дружыны. Гэта адназначна зашмат, калі хочаш працаваць у індывідуалізаваным стылі. Таму лідар дружыны (дружыновы) канцэнтруецца менавіта на працы з заступовымі, якія пераказваць тое, што даведаліся, далей. Падобна адбываецца і ў структурах вышэйшага парадку: гуфцовы не можа мець беспасярэдняга кантакту з усімі, нават з заступовымі. Таму ён працуе з дружыновымі. Аналагічна камендант харугвы будзе працаваць з гуфцовымі, а кіраўнік – з камендантамі. Такім спосабам ёсць шанцы, што інфармацыя дойдзе ўсюды (пры ўмове, калі сістэма не дасць збою ні на якой лініі), на ўсіх роўнях лідары працуюць з невялікімі групамі людзей (што палягчае функцыянаванне, паразуменне і да т.п.), а акрамя таго, яны заўсёды выступаюць у падвойнай ролі: кіраўніка і падначаленага (што вучыць пакоры і адказнасці).

На самым пачатку я прыгачыла старую прымаўку: *Дай каму-колечы рыбу, і ты накорміш яго на адзін дзень. Навучы яго лавіць рыбу, і ты накорміш яго на ўсё жыццё*. Праца ў сістэме заступаў засноўваецца не на помачы, не на замене, але перадусім на даванні інструмантаў, навучанні самастойнасці, даванні сабе рады. Падставовым прынцыпам харцэрства (што на маю думку вельмі важна!) не ёсць выхаванне харцэраў, падрыхтоўка будучых кадраў для арганізацыі (хоць гэта не застаецца па-за колам інтарэсаў). Галоўнай, падставовай мэтай ёсць выхаванне адказнага, самастойнага, творчага чалавека, які, як у лесе, у летніку, зможа дасканала даць сабе рады ў кожнай сітуацыі, прафесійнай ці жыццёвай. І гэта сапраўды атрымоўваецца. Людзі, якія прайшлі праз харцэрскую школу сталі міністрамі, парламентарыямі, бізнэсоўцамі, навукоўцамі, журналістамі. Больш таго, адзнака ў жыцццяпісе ці заяве на працу пра тое, што нехта мае харцэрскі досвед, – гэта плюс, які бяруць пад увагу працадаўцы!

Што такое робяць харцэрскія лідары, што можа прыносіць плён у прафесійнай працы? Гэтыя дзеянні можна падзяліць на некалькі катэгорыяў: арганізатарскія, выхаваўчыя, адукацыйныя, адпачынаковыя, культурныя... Сферы можна множыць, але гэта не мая мэта. Засяродзімся на канкрэтных рэчах. Уступным элементам працы інструктара ёсць яе планаванне. У гэтым планаванні трэба звяртаць увагу як на век і спецыфіку групы (ці гэта зухі, ці ўжо інструктары, дружыновыя), яе ровень (харцэрскі стаж, здабытыя ўменні і г.д.), так і чаканні:

---

² **zastep** – падставовая харцэрская адзінка, якая складаецца з 6-10 асобаў (равеснікаў) пад зверхнасцю заступавага. Становіць частку дружыны, належыць да яе, у ёй справуецца. Заступовыя супрацоўць паміж сабою.

падапечных, лідараў, бацькоў, патрэбы, звязаныя з грамадскай сітуацыяй, матэрыяльнай і да т.п. На падставе гэтага мы апрацоўваем план дзеяння на наступны год, агадаўшы рэгулярныя спатканні (зборкі), паходы, кемпінгі, летнікі і зімнікі. Нельга забыцца пра дасканаленне кадраў (курсы і семінары на розніх роўнях). Агул трэба „апануць” у форму, прыцягальную для тых, з кім працуем. Нельга надзяваць на гачок нашыя ўлюбёныя трускаўкі, калі мы хочам злавіць рыбу, што паводле натуры чарвякаедная! Хоць напэўна вітаміны, якія ёсць у трускаўцы, вельмі былі б рыбе прыдатнымі.

Калі ўжо лідар стане гордым за свой план, пара прыступаць да дзеяння. Формы могуць быць разнастайныя: інакш падрыхтоўваюцца колькідзённыя семінары, інакш – аднадзённы паход у лес, а яшчэ інакш – летнік з палаткамі. Усё аднак патрабуе дакладнай рыхтоўлі – інакш цяжка спадзявацца на поспех! Было б паўбяды, калі б наш лідар меў спыніцца толькі на арганізатарскіх дзейнасцях (негледзячы на тое, ці яны тычацца летніку, фестывалю песні, вялікай дабрачыннай імпрэзы, экалагічнага хэпенінгу, ці семінару аб першай медычнай дапамозе – усё гэта застаецца ў межах харцэрскіх дзеянняў). Але перад ім стаіць значна складанейшае заданне, характэрнае менавіта для Звязу харцэрства Рэчы Паспалітай. Ён павінен быць адначасна выхавальнікам. Не толькі лідарам, але таксама майстрам, правадніком. Свае дзеянні, пачаўшы ад працэсу планавання, ён павінен падпарадкаваць галоўнай ідэі – выхаванню маладога чалавека ў духу канкрэтных каштоўнасцяў (службы, адказнасці, актыўнасці, сумленнасці, любові да нацыянальных традыцыяў і культуры, адначасна адкрываючыся на праблемы Еўропы і свету). Гэта не проста, але можа прынесці вялікі плён.

ЯК ЗНАХОДЗІЦЬ І ВЫХОЎВАЦЬ ЛІДАРАЎ?

Дзе ўзяць лідараў? Гэта падставовая праблема і пытанне. Самыя яны з’яўляюцца толькі часткова: як ведаем з папярэдняй часткі тэксту, частку ўменняў, патрэбных добраму, паспяховаму лідару, можна здабыць практыкаваннямі, удасканаліць сталай працай самаадукацыі. Але першы крытэр хіба заўсёды канечны. Лідар павінен хацець быць лідарам. Без гэтага ён не мае шанцаў на жаданне самаадукацыі, не кажучы пра іншыя элементы.

Звяз харцэрства Рэчы Паспалітай паводле азначэння моладзевая арганізацыя. Тут вялікая доля праўды, бо значную частку сябраў Звязу складаюць дзеці і моладзь. З моладзі выбіраюцца і лідары. Але на гэтым не канец. Найбольшы цяжар адказнасці за кшталт арганізацыі, кірункі яе функцыянавання, выхаваўчы, ідэйны ровень, арганізатарскі стан і шмат іншых рэчаў ляжыць на плечах цалком дарослых людзей. Гэтыя людзі ў пераважнай большасці „выраслі” ў харцэрскіх радох і перайшлі ў інструктарскія, каб перадаць малодшым тое, што некалі самыя атрымалі ад іншых інструктараў. Пішу „ў пераважнай боль-

шасці”, бо і з гэтага амаль што правіла ёсць вынятка – людзі, што ўступаюць у ЗХР у дарослым веку, пад час навучання, або ўжо падчас працы (найчасцей настаўнікі). Тут праяўляецца важнае для лідара пачуццё місіі, задання, якое трэба выканаць, свядамасці, што можна хоць крыху змяніць свет на лепшы. Шчыра прызнаюся, што, калі я распачынаю розныя дзеянні, мяне часта суправаджае думка, што можа дзякуючы гэтаму будзе крыху лепш, радасней, і можа каму-калечы стане жыць лягчэй. І гэта дапамагае – асабліва ў хвіліны сумневу, жадання спыніцца, страчвання ахвоты.

Аднак, калі большасць нашых лідараў павінна выходзіць з радой сённяшніх харцэраў, трэба падумаць пра тое, што зрабіць, каб не згубіць іх па дарозе, каб яны хацелі брацца за інструктарскія функцыі, каб былі як мага лепшымі лідарамі (інструктарамі). Гэты працэс пачынаецца, як ні дзіўна, вельмі рана. Трынаццацігодкі – гэта патэнцыйныя заступовыя – а значыць лідары першай ступені. Дзе іх узяць і як з імі працаваць? Перад усім трэба ўважліва назіраць за сваімі падапечнымі. Ад зроку ўважлівага назіральніка не ўтоіцца напэўна той факт, што некаторыя дзеці больш умелыя, чым іншыя, з лёгкасцю збіраюць вакол сябе людзей, могуць арганізаваць выкананне дробных заданняў. Гэта будуць нашыя будучыя заступовыя. Цяпер трэба распачаць працаваць з імі асаблівым спосабам: дапамагчы здабываць веды і ўменні (так каб яны на крок абганялі сваіх аднагодкаў), падтрымваць у планаванні дробных пачынанняў, дапамагаць і кіраваць дзеяснямі (падрыхтоўкай зборак заступу, выконваннем заданняў і г.д.). Незвычайна важна і на гэтым і на ўсіх наступных этапах рабіць націск на самаадукацыю і самавыхаванне. Ад пачатку звяртаем увагу, што мы выходзім у асноўным праз наш уласны прыклад – таму мы павінны быць паслядоўнымі!

Аднак сапраўдным лідарам малады чалавек станецца, толькі калі пачне выконваць функцыі дружыновага. Усім ведама, што не кожны можа быць дружыновым (нельга ўявіць сабе грамадства, якое складаецца з адных толькі лідараў). Трэба мець канкрэтныя здольнасці (арганізавання, адказнасці, умення ўходзіць у кантакт, творчасці і шмат іншых), з якіх частку мы можам развіць, іншыя ж нам дадзеныя або не. Уявім сабе, што наш кандыдат у лідары-інструктары прайшоў праз першае сіта: ён мае жаданне, адказны, любіць працаваць з дзецьмі, мае шмат ідэяў, энэргічны і самастойны. Каб не застацца аднаму і не змарнаваць сваіх здольнасцяў, не згубіць іх пры першых складанасцях, ён павінен прайсці адпаведныя школы. Спачатку метадычныя – а значыць, як працаваць з дзецьмі ці моладзю канкрэтнага веку, як арганізоўваць іх час і г.д..., а потым інструктарскія. Дазволю сабе сцісла апісаць праграмныя мінімумы курсу праваднікоў і падхарцмайстрыц, – двух першых этапаў інструктарскай дарогі.

Курс праваднікоў канцэнтруецца вакол чатырох праблемаў:

- зразумення харцэрскай ідэі як службы (звяртаючы ўвагу на ўсе аспекты службы і каштоўнасці, якія мы хочам у выніку харцэрскай працы сфармаваць у маладых людзях і ў сабе);
  - рыхтоўлі да пачатку сведомага выхаваўчага працэсу (тут падставы выхаваўчай псіхалогіі і педагогікі, праблема інтэгральнага выхавання асобы, падбор метадаў, адпаведных веку, выхаванне наступнікаў, уменне ацэньваць вынікі ўласнай працы, аналіз дасягненняў і паразай);
  - развіцця ўмення арганізацыі харцэрскага жыцця дружыны (планаванне выхаваўчай працы, функцыянаванне ў мясцовым асяродку, арганізацыя летніку);
  - структуры функцыянавання ЗХР (правы і абавязкі інструктараў, гісторыя харцэрства, структура арганізацыі, падставы функцыянавання, дакуманты).
- Курс падхарцмайстрыц, сваім парадкам, абымае наступныя заданні:
- разуменне харцэрскай ідэі на фоне навакольнай рэчаіснасці (веданне навуковых даследзінаў аб моладзі, грамадска-эканамічнага становішча, небяспекаў сучаснасці – наркотыкі, секты, субкультуры – місія ЗХР і місія індывідуальная, праца мясцовага самакіравання, грамадскіх арганізацыяў, Царквы, кшталтаванне грамадскай свядомасці праз меды);
  - рыхтоўля да выхаваўчай працы ў інструктарскім коле, кшталтаванне арганізатарскіх уменняў (дыягназ стану гуфца, мастацтва перамоў, пасярэдніцтва, роля лідара, мадэлі працы, матываванне, патрэбы да лідара, стылі кіравання групай, спосабы і формы перадачы ведаў і ўменняў, праўная адказнасць);
  - пазнаванне структураў ЗХР, іншых харцэрскіх і скаўцкіх арганізацыяў, дылемаў сучаснага харцэрства.

Тое, што адразу кідаецца ў вочы, гэта розніца ў сферы дзеяння. Інструктар у ступені правадніка працуе з дружынай, малодшымі дзецьмі. Адсюль націск на выхаваўчыя аспекты харцэрскай працы і на ўменне арганізоўваць дзеянні малодшых групаў. На роўні падхарцмайстрыц сфера значна пашыраецца: дадаюцца пытанні, звязаныя безпасярэдне з „кіраваннем людскімі рэсурсамі”, уменнем весці перамовы, быць пасярэднікам, матываваць, рабіць дыягназ актуальнага становішча і планавать дзеянні на змяненне яго. Падхармайстрыца працуе часта з сваімі ра-веснікамі, часта яны ўсе ўжо дарослыя асобы. Сфера супрацы такім парадкам тут цалком іншая, чым у працы дружыновай. Таму можна сцвярджаць, што сапраўд-ным лідарам, павадыром становішча харцэр (харцэрка) на роўні падхарцмайстрыцы (і, ведама, вышэй), калі яго інтарэсы становяцца шырэйшымі, пэўныя праблемы робяцца праблемамі для развязання, а не назірання.

Тое, што нехта стаецца інструктарам, зусім не азначае, што цяпер яго лідар можа спаць спакойна. Мала таго, што ён павінен дбаць пра яго самастойнае даадукаванне, падтрымваць яго і падказваць, і так няма гарантыі, што ў пэўны

момант ён не страціць гэтага „зробленага” лідара. Запабегчы гэта павінны рознага тыпу меры: чыста сяброўскія спатканні, дробныя прыемныя рэчы, дбанне пра добрую атмасферу ў групе, адкрытасць на праблемы, забеспячэнне мажлівасцяў даадукацыі, – іншымі словамі ўсе спосабы „зарадкі акамулятараў”. Стомлены лідар таксама часамі патрабуе, каб нехта нешта зрабіў для яго. Ён не можа толькі даваць, часамі павінен нешта атрымаць. Таму мы ладзім у харугві метадычныя і сяброўскія спатканні для дружыновых (з цестачкамі, гатаваннем варэнікаў, шпацырам, камінам і г.д.), для старэйшых інструктаркаў. Адкрытым застаецца пытанне, хто займецца зарадам акамулятара таго лідара, які займаецца іншымі лідарамі... Часам досыць бачыць плён сваёй працы, часам добрае слова, часам проста застаецца разуменне місіі, якую трэба выканаць.

Добра мець лідараў – і яны ёсць, знаходзяцца часта самыя, выходзячы на першы план у групе. Трэба ім аднак моцна дапамагаць. Не кожны будзе мець столькі разумення місіі, каб яго стала на ўсе няўдачы, непрыемнасці, паразы і складанасці. Часамі трэба яму паказаць, што ён не адзін і што шлях, якім ён ідзе – добры. Такім сцверджаннем я хіба магу гэты тэкст – адрасаваны не толькі для дарослых, але і да моладзевых лідараў – закончыць. Маладыя людзі могуць зрабіць цудоўныя рэчы. Іх лідары могуць іх павесці ў патрэбным кірунку. Але можа стацца і зусім наадварот. Дарога можа весці ў бездань. І туг патрэбная тактоўная, сяброўская рука дарослага, які верне на добры шлях, падтрымае лідара ў яго памкненнях, дапаможа ў рэалізацыі мэтаў. Так больш-менш дзеіць Звяз харцэрства Рэчы Паспалітай – арганізацыя моладзевая і для моладзі, кузня лідараў, метадамі якой можна карыстацца і па-за межамі яе.

<p>Ёанна Фенрых-Смалінска – настаўніца польскай мовы ў Грамадскім агульнаадукацыйным ліцэі ў Шчэціне, бібліятэкарка у Каталіцкай гімназіі. Яна харцэрка – камендант Паморскай Харугвы харцэрка, харцмайстар і Харцэрка Рэчы Паспалітай.</p>
--

Пераклад з польскай мовы Ганны Паўлоўскай

Габрыэля Вятр

МОЛАДЗЬ У СРОДКАХ МАСАВАЙ ІНФАРМАЦЫІ

Примечание [PF1]: Cztery sugestie:

1) uatrakcyjnić początek, jest zbyt suchy i podręcznikowy; 2) zwrócić się jakoś do białoruskiego czytelnika, zainteresować, porozmawiać z nim; 3) zauważyć (jak we fragmencie o *Antygnocie*) własną prośbę młodzieżową, ich czasem zamknięte dla dorosłych środki komunikacji; 4) zaproponować śródtytuły, żeby rozbić duży blok tekstu. I jeszcze pomyśleć nad jakimś bardziej atrakcyjnym (choć nie dziennikowym) tytułem całości.

Моладзь... Што прыходзіць на думку, калі мы чуем гэтае слова? Школа і навукa. Спорт, сіла, энэргія, радасць. Брак досведу і праблемы падлеткавага перыяду. Бунт, неразважлівасць, нешанаванне прызнаных вартасцяў, нават дэструкцыя і паталогія. Дарастанне. „Гэтая сённяшняя моладзь”, – уздыхаюць старэйшыя, не знаходзячы ў новым пакаленні ідэалаў сваёй маладосці. Іншыя з разуменнем уздыхаюць: „Кожны павінен перажыць гэтае пекла, што завецца маладосцю”.

„Моладзь – будучыня нацыі”, – гучаў адзін з лозунгаў камуністычнага ладу ў Польшчы, так часта прапагандаваны, што амаль страціў усякае значанне. Ці так?

З гледзішча сацыялогіі гэтая збітая фраза стопрацэнтава праўдзiвая.

Сацыялогія, кажучы пра моладзь, кажа пра працэсы прыстасавання да навакольнага свету, стабілізацыі дасягнутага пазіцыі і набывання самастойнасці, канечных для існавання ў грамадстве. Гучыць суха, але давайце паспрабуем узгадаць сябе, як мы, перажываючы першыя ўздымы, каханні, даходзячы да ўласных перакананняў, лічылі, што адкрылі Амерыку. Потым нейкія здарэнні, людзі, сітуацыі скідалі нас з п’едэсталу і мы зноў мазольна збіралі досвед і ідэі, каб у канцы гэтага складанага этапу ПРЫСТАСАВАННЯ супакоіць буру эмоцыяў, УСТАБІЛІЗАВАЦЬ сваё „я” і САМАСТОЙНА заіснаваць у грамадстве, як у сэнсе матэрыяльнай забяспечанасці, так і ацэны сітуацыі і прымання адказных пас-таноў.

ХТО ТУТ КІРУЕ?

Спробы вызначэння месца моладзі ў грамадстве прывялі да з’яўлення двух, здавалася б, супраціўных становішчаў. Першае кажа пра моладзь як пра **галоўнага героя грамадска-культурных працэсаў**, другое ж – як пра **выканальніка грамадскіх зменаў**. На маю думку гэтыя становішчы разам утвараюць пэўнае складанае цэлае.

Першая ідэя сцвярджае, што моладзь, а не дасведчаныя і разумныя дарослыя вызначае кірунак грамадскіх зменаў. Іншымі словамі: усё круціцца пад дыктоўку і вакол маладога пакалення. Гэта моладзь – рэжысёр рэчаіснасці. Такі тэзіс можа выклікаць апраўданае абурэнне. Гады навукі, адрачэнняў, веды, падтрыманья прафесарскімі аўтарытэтатамі, павага ўстаноў з векавымі традыцыямі і ўсё тое, што складаецца на дарослае „я лепш ведаю”, павінны падпарадкавацца шалёным жаўтаротым?!

Сацыялагі культуры ўжо доўгі час кажучь, што сучаснае грамадства набліжаецца да г.зв. постіндустрыяльнай мадэлі – нестабільнай рэчаіснасці, у якой змены ў тэхналогіях і стылі жыцця адбываюцца так хутка, што старэйшае пакаленне перастае быць верагоднай крыніцай інфармацыі ў жыццёвых праблемах. Канец з старэйшынамі і рацыяй сівых валасоў. Канец з парадамі (узорами паводзінаў), пераказванымі з пакалення ў пакаленне. Рацэпты старэйшых трацяць актуальнасць. У такім грамадстве поспех мае той, хто імгненна засвойвае наплывы найноўшых інфармацыяў, што дастаўляюцца рознага тыпу СМІ, і можа хутка прыстасоўвацца да зменлівай рэчаіснасці. З натуральных, нават біялагічных прычынаў найбольш перадумоў да паспяховага існавання ў такім свеце мае моладзь.

І сапраўды сёння мы назіраем у Польшчы ўсё больш заўважную змену эліты: ў уладзе, кіраўнічых органах, школах, навучальных установах усё больш ёсць маладых асобаў, што вызначаюць грамадскае і культурнае жыццё. Жыццё, якое стаецца ўсё менш зразумелым для старэйшых асобаў, з выняткам добра адукаваных, якія стала карэктуюць свае веды, людзей. Бо адна з розніцаў паміж камунізмам і дэмакратыяй у тым, што першы толькі прапагандаваў лозунгі пра ролю моладзі, а другі дае ёй рэальныя шанцы. У першым моладзі пакідалі ролю паслядоўнікаў таго, што вызначана і ёсць адзінай праўдай. У другім акрэсленне прапорцыяў залежыць ад нас. Беларусь, такім парадкам, мае ўсе шанцы добра падрыхтаваць маладых людзей да зменаў, якія здаюцца быць няўхільнымі ў сучасным гарамадстве.

Аднак дзеля таго, каб навучыцца існаваць у моры інфармацыі і даваць сабе рады ў нестабільных рэаліях, трэба авалодаць пэўнымі канечнымі ўменнямі. Маладыя людзі павінны мець, дзе чэрпаць веды пра сістэму вартасцяў і нормаў. І тут аказваецца, што функцыі першага выхавальніка – бацькі і першага майстра – настаўніка, не дасца замяніць ні чым. Што ўмовы дарастання, стварэння дарослымі, пакідаюць знак на пазнейшых лёсах адзінкі. Аўтарытэт „жывога” чалавека можа быць збаўчым для маладых людзей, што ўходзяць у самастойнае жыццё. Таксама як згубнай ёсць яго нястача. А значыць, моладзь усё ж не грае першай скрыпкі. Сцэнары ў гэтым фільме мы пішам разам.

АСЯРОДЗЕ І ІНФАРМАЦЫЯ

Ці беручы прыклад з старэйшых, ці ствараючы ўласныя новыя прынцыпы паводзінаў, маладыя людзі паступова пачынаюць мець усё большы ўплыў на асяроддзе, у якім знаходзяцца. Што ўтварае гэтае асяроддзе? Спачатку дом і школа, родныя, настаўнікі. Калі сям’я верыць, – царква, касцёл, потым – усё большая група аднагодкаў і месцы, у якіх яна збіраецца: падворак, поле, кіно, бар, тэатр, музей, дом культуры, – усё, што стаіць у ваколіцах. Малады чалавек пачынае задумвацца над усё большым абшарам рэчаіснасці, тым большым,

чым больш інфармацыі атрымаецца здабыць пра яго. А галоўнай крыніцай інфармацыі ёсць тэлевізія і Інтэрнэт, часопісы, моладзевыя і спецыяльныя (кампюгарныя, музычныя, спартовыя) – значыць тыя, што дзеля свайго зместу або з тэхнічных прычынаў застаюцца недаступнымі для дарослых; потым штодзённая прэса, палітычныя і грамадска-культурныя штотыднёвікі. Таксама кнігі, якія (пра што мы часта забываем) ёсць адным з найстарэйшых сродкаў масавай інфармацыі (не памяншаючы вагі, ведама, і іх літаратурных якасцяў).

Дарастаючы, малады чалавек мае ўсё больш аказіяў уходзіць у розныя ўзаемныя (з людзьмі, устаноўмі, з’явамі, інфармацыямі), што ў выніку ўтварае складаную сетку. Усе яе элементы – складовыя часткі працэсу сацыялізацыі, які не абмяжоўваецца толькі раннім дзяцінствам, але насамрэч доўжыцца ўсё жыццё. Чалавек стаецца істотай грамадскай. Ён навучаецца ўтаймоўваць свае пажаданні і заспакойваць патрэбы, прысвойвае культурныя ідэалы – наколькі дарастанне ідзе ў адпаведным асяроддзі. Негатыўны асяродак вучыць чалавека функцыянаваць у межах прынцыпаў, што пануюць у ім. Розніца ў жыццёвым досведзе, розныя старты абумаўляюць няроўныя шанцы, але (што можна ўбачыць у Польшчы) таксама шмат маладых людзей з патэнцыйна вялікімі мажлівасцямі не выкарыстоўваюць іх напоўніцу, марнуюць тое, што атрымалі як выпадковую прэмію лёсу, – жыццё ў г.зв. добрай, забяспечанай сям’і.

Таму праблема не толькі ў выроўніванні шанцаў, але таксама ў тым, каб маладыя людзі хацелі пашыраць свае далягляды, каб мелі ахвоту звяртацца да больш амбітных сродкаў масавай інфармацыі. Планы, памкненні і жыццёвыя перспектывы моладзі акрэсліваюць яе ўдзел у культуры. Чым больш грамадскасць адкрываецца на спажывецкі стыль жыцця, тым менш амбітнымі становяцца патрэбы моладзі. Ад мноства рэчаў, збяртых на паліцах у супермаркетах, кружыцца ў галаве і хочацца мець сотні мала патрэбных прадметаў, якія не могуць сабе дазволіць большасць людзей у небагатай дзяржаве.

РАЗАМ МАЦНЕЙШЫЯ

Натуральным наступствам цікавасці да свету ёсць жаданне мець уплыў на рэчаіснасць вакол. Звычайная адзінка мае мала шанцаў прыводзіць да зменаў у сваім асяроддзі. Іншая рэч – збор адзінак або група. Група, у якой узнікае свядомасць, што абапіраецца на дуалізм „мы – яны”, „свае – чужыя”. „Мы” можа мець самыя розныя формы. Мы – хаўрус з аднаго падворку, мы – вучні адной школы, аднаго класу, мы – сябры адной каманды, мы – лысцыя ў спартовых касцюмах, мы – здольныя. Мы павінны трымацца разам, разам нечага дасягнем, толькі разам выстаім. Мы разумеем і прымаем адзін аднаго (у адрозненне ад свету дарослых – старых, вучылак, занудаў). Гэта вельмі важная функцыя групы, бо часта яна вызначае належнасць да яе маладога чалавека. Бо ў гэты момант група задавальняе патрэбу належнасці, а значыць, патрэбу быць пры-

нятым. Побач з такім аргументам блякне розум ці нават самазахаваўчы інстынкт (прыкладам, групаў, якія гуртуюцца вакол наркотыкаў).

Такім парадкам, гэтае „мы” можа набыць фармальны выгляд (арганізацыі) або нефармальны. Яно можа быць носьбітам ідэяў, пажаданых для грамадства, або тых, што могуць шакаваць сваёй формай: небяспечных, бяздушных, эгаістычных, жорсткіх, урэшце, пустых і нявартых. Я не маю тут на ўвазе ўсіх, хто сустрэае непрыняцце з боку дарослых, бо здараюцца групы з ідэаламі, складанымі для зразумення, а таму і прыняцця, якія аднак, у стылі адпаведным для моладзі – бунтарскім, абуральным, „непаслухмяным”, вучаць салідарнасці, лаяльнасці, працы ў камандзе, адказнасці, імкненню да мэты, - а значыць рысаў, якія мы лічым каштоўнымі. Аднак няма сумневу, што моладзевыя групы, якія або кіруюцца дарослай ці дарослымі асобамі, або дапускаюць іх уплыў на дзейнасць групы, ствараюць менш клопату і не ўзбуджаюць супярэчнасцяў.

Такімі ёсць без сумневу харцэрства¹, моладзевыя і студэнцкія хрысціянскія суполкі (душпастарствы), спартовыя клубы, моладзевыя згуртаванні пры палітычных партыях (у Шчэціне найбольш актыўныя пры Уніі вольнасці і Грамадзянскай платформе, а значыць правацэнтрэрысцкіх партыях), або моладзевыя адпаведнікі радаў гміны, што дзеюць пры іх – як шчэцінская Моладзевая рада гораду, а таскама Дзіцячая рада гораду, што дзеіць пры Шчэцінскім Палацы моладзі (названая так не для падкрэслення веку сябраў, бо ён у прынцыпе не розніцца ў абедзвюх арганізацыях, а проста для адрознення). Дзіцячая рада гораду ёсць, між іншым, творцам адной з дзвюх польскіх узнагарод, якія дзеці прызначаюць дарослым, - гэтак званай узнагароды „Немаўля”. На сённяшні момант ёй былі ўзнагароджаныя, між іншым, лекары, якія выратаўваюць дзіцей, настаўнікі, што з асаблівай жарсцю і адданасцю працуюць з моладдзю, куратар асветы². Узнагароджванне спалучаецца з імпрэзай з аказіі Дня дзіцяці, арганізацыя, рэклама ў СМІ, якая ёсць добрай школай арганізатарскіх уменняў. Да нашага пераліку можна дадаць таксама гурткі па зацікаўленнях ці гурткі па розных дысцыплінах, якія праводзяцца Таварыствам падтрыму здольнай моладзі, або групы моладзі, заангажаваныя ў артыстычную дзейнасць, што гуртуюцца вакол шчэцінскіх цэнтраў культуры (тэатраў, дамоў культуры), фальклорныя ансамблі, музычныя або балетныя студыі.

Шмат маладых асобаў таксама ўлучаецца ў якасці валанцёраў у працу вялікіх дабрачынных арганізацыяў, як Польскі чырвоны крыж, або таварыстваў, прыкладам, Таварыства дапамогі ВІЧ-інфіцыяваным і хворым на СНІД людзям „DADU”. Гэта вельмі цікавая арганізацыя, асабліва перад абліччам грамадскага страху і супраціву, якія выклікае праблема ВІЧ. Непаўналетнія асобы перад пачаткам працы павінны мець пісьмовую згоду

¹ Харцэрства – польская арганізацыя скаўцкага тыпу, дэвізам якой ёсць „Бог, Гонар, Бацькаўшчына” (заўв. пер).

² Куратар асветы – функцыя, падобная да загадніка АблАНА ў Рэспубліцы Беларусь (заўв. пер.).

бацькоў. Ці можна лепш навучыць мастацтва аргументавання і пераконвання на карысць сваіх ідэалаў?

Формаў моладзевых арганізацыяў ёсць таксама вучнёўскія самакіраванні. У базавых школах яны ёсць нібыта дадатковым практычным заняткам працы ў групе, дасягненню пастаўленых мэтаў, грамадскім выступам і дамове з рознымі асяродкамі (ведама, калі гэтае самакіраванне рэальна функцыянуе, а не існуе толькі на паперы). У гімназіях і сярэдніх школах сябры самакіравання могуць удасканалваць такія ўменні, каб – адпаведна здабытаму „навыку” актыўнасці – улучацца пазней у працу студэнцкіх самакіраванняў. А гэтыя маюць ужо значна большыя мажлівасці ўплыву і сустрэкаюцца з важнейшымі праблемамі. У Шчэціне яны ладзяць дабрачынныя акцыі, бяруць удзел у арганізацыі розных мерапрыемстваў і імпрэзаў. Выступаюць у абароне студэнцкіх інтарэсаў, што зусім не проста, калі апанентамі ёсць навукоўцы, аўтарытэты, якім складана супрацьстаяць.

Застаюцца яшчэ нефармальныя групы. Найбольш непакоюць тыя, што абапіраюцца на моладзевыя субкультуры, а значыць, культуры асобных групаў з спецыфічнымі каштоўнасцямі і грамадскімі нормаў. Іх сябры часта размаўляюць на мове не толькі вульгарнай, але проста незразумелай для рэшты грамадства, для „чужых”. З такога тыпу групаў прывяду ў прыклад дзве, адну ў абарону думкі, што не заўсёды нефармальныя групы прапагандуюць небяспечны змест і бываюць згубнымі для сваіх сябраў. У Шчэціне група анархістаў сталася ведамай дзякуючы шматлікім акцыям, якія былі падтрыманыя большасцю жыхароў. Нават тымі, каго палохае іх выгляд – абуральныя каляровыя фрызуры, завушніцы ў найдзіўнейшых месцах і спецыфічная вопратка. Нягледзячы ні на што шчэцінцы падтрымваюць пратэсты супраць эксперымантаў на жывёлах у Сельскагаспадарчай акадэміі ў Шчэціне, або акцыі пад дэвізам „Ежа замест бомбаў”, калі маладыя людзі раздаюць дармовы суп шчэцінскім безхацімцам. Прадукты купляюць за грошы, пазбіраныя ў бляшанкі пад час такіх акцыяў, знаходзяць фундатараў, пераконваюць да такіх дзеянняў гарадскія ўлады – хоць бы дзеля таго, каб ніхто не разгнаў іх пад час раздавання ежы.

Як дэструкцыйны прыклад нефармальных груп узгадаю г.зв. „блокераў” або „дрэсяжаў”³. Гэта тварэнне вялікіх бетонных мікрараёнаў, асабліва ў меншых гарадох або далёкіх ад цэнтру гарадоў раёнах, дзе няшмат ёсць мажлівасцяў, як правесці вольны час маладым людзям, а сем’і, сціснутыя ў высотных дамох, пакінутыя сам на сам з сваімі праблемамі. Блокеры гавораць на сваёй мове, якая вельмі хутка прасочваецца ў школы. „Гэта жажліва, але ўсе на

³ „Дрэсяж” – ад польск. *dres* – „спартовы касцюм”; „блокеры” – ад польск. *blok* – шматпавярховы жылы дом. Нефармальныя групы моладзі. Польскі тлумачальны слоўнік падае такое значэнне: „непаўналетні злучыцца, звычайна апрапаны ў спартовы касцюм, патрабуе грошай, крадзе, агрэсіўны, развязае ўсякія канфлікты пры дапамозе гвалту”: Групы дрэсяжаў апанавалі вуліцы мікрараёнаў у колькіх вялікіх гарадах Польшчы” (заўв. перакл.).

ёй гавораць, нават нармальныя людзі (у сэнсе не-блукеры)”, – расказала мне маладая дзяўчына. І дадала, што сённяшняя моладзь не такая страшная, як кажуць старэйшыя. – „Сённяшняя моладзь нікая, а гэта яшчэ страшней. Без натхненняў, без амбіцыяў, каб нешта зрабіць. Сядзячы на лаўках, у школе ці на дыскатэцы гутараць толькі пра тое, што бачылі ў апошні час праз тэлевізію. Гэта адзіная агульная тэма. Іншыя замест беспасярэдняга кантакту з аднагодкамі лічаць за лепшае сустрэцца ў чаце, не выходзячы з свайго пакою”, – сказала мая суразмоўца.

ВІРТУАЛЬНЫ СВЕТ

Кампутар, Інтэрнэт, чат – гэтым жывуць польскія падлеткі. Жывуць часткова ў віртуальным свеце, які розніцца ад „рэалу”. Там кожны можа стварыць сабе адвольнае аблічча, вызваліцца ад комплексаў, хібаў, дэфектаў. Можа знайсці шмат сяброў, хоць у школьным асяродку застацца адзіноткам. Але можна таксама займець знаёмых па ўсім свеце. Можа здабываць веды, якія ўзбагачаюць яго нутро. Ад чаго гэта залежыць? Пэўна ад асобы і адукаванасці. Ад таго, ці малады чалавек успрымае Інтэрнэт і кампутар як інструмант для пазнання наваколля ці як сродак, які дапамагае ўцячы ад свету. Нельга забываць, што кампутар сёння ёсць незаменнай прыладай працы, а глыбокае пазнанне мажлівасцяў, якія ён нясе з сабой, – у інтарэсе кожнага маладога (і не толькі) чалавека. Аднак, з іншага боку, Інтэрнэт ёсць крыніцай зместаў, якія не падпарадкоўваюцца ніякай грамадскай ацэне, ніякай цензуры (якіх бліжэй асацыяцыяў мы б ні мелі з гэтым словам). Можна там без перашкодаў знайсці і змясціць ідэі, якія ўсхваляюць нацызм, антысемітызм, заклікі да тэрарызму. Перадусім дзякуючы Інтэрнэту шырыцца парнаграфія ў найгоршым выданні, якая выкарыстоўвае дзяцей.

Аднак мажлівасць змяшчэння ў Інтэрнэце сваіх паглядаў у Шчэціне прывяла да з’яўлення... цалком прыстойнай школьнай газеткі. У V-ым Агульнаадукацыйным ліцэі цягам колькіх гадоў функцыянавала традыцыйная газетка з назвай „Гнёт”. З тае прычыны, што яна моцна кантралявалася настаўнікамі, яна не выклікала вялікай цікавасці вучняў. Яны ўспрымалі яе, далікатна кажучы, як мала аб’ектыўную і далёкую ад сапраўдных праблемаў маладых людзей. Ліцэісты, якія хацелі больш крытычна апісваць школьнае жыццё, не дапускаліся да абсталявання, канечнага для выдання традыцыйнай, „папяровай” газеткі. Таму яны стварылі школьную інтэрнэт-газетку пад вельмі выразнай назвай „Антыгнёт” (www.antygniot.prv.pl). Закранаюць там вельмі цікавыя, асабліва для іх аднагодкаў, пытанні. Не баяцца складаных і супярэчлівых тэмаў. Пазбываюць кантролю, яны стварылі рэйтынг настаўнікаў ліцэю, які праўдзіва адлюстроўвае ўменні апошніх знайсці агульную мову з моладдзю. Сочаць за мясцовай прэсай, каб на сваіх www-старонках змясціць перадрукі, што тычацца іх школы. Наколькі такі

тып дзеянняў уплывае на фармаванне асобы і ўменняў ліцэістаў? Настолькі, што ў мінулыя канікулы адзін з іх працаваў у рэдакцыі „Шчэцінскага кур’еру”, дзякуючы чаму на палосах газеты былі апісанья падзеі, што сапраўды турбуюць моладзь. Кожная газета шукае такіх журналістаў, бо здабыць маладога чытача – гэта адна з умоў існавання газеты. Нельга засяроджвацца на сённяшнім чытачу, бо ён сталее, паволі перастае быць прафесійна і „спажывецкі” актыўным, таму перастае быць як галоўным адрасатам рэкламаў, так і давальнікам абвестак. А заваёва маладога чытача мяцовай газетай зусім не лёгкае заданне, прынамсі, у Шчэціне. Можа, маладыя людзі не хочуць ангажавацца ў справы мяцовай грамадскасці, бо яны падаюцца ім такімі прыземленымі, праяічнымі, а адначасна забытанымі. Тым больш, што яны яшчэ не абавязаныя быць напоўніцу адказнымі за сваё жыццё (яны ж жывуць за кошт бацькоў і насамрэч гэта не яны змагаюцца з гэтай прыземістасцю), не адчуваюць, наколькі вялікі ўплыў на іхнае жыццё мае ўсё тое, што адбываецца ў бліжэйшым асяроддзі. Можа, яны не вераць, што могуць быць партнёрамі мяцовых медыяў, што справы, на якія яны звернуць увагу, могуць быць спакмянём журналісцкага ўмяшання і публікацыяў. Можа, не вераць, што маюць уплыў на рэчаіснасць, або гэтая рэчаіснасць іх не цікавіць.

ТВ-ляндзя і „дзіўная” літаратура

Як паказалі даследзіны, праведзеныя мной на мяжы 2001/2002, сродкам інфармацыі, якім найчасцей карыстаецца моладзь, ёсць тэлевізія. Яна на парадак пераганяе іншыя тыпы СМІ, нават кампутары (што можа мець праяічную прычыну – брак кампутару або доступу ў Інтэрнэт). Тым большае значанне мае пытанне, што насамрэч праз тэлевізію глядзіць моладзь: інфармацыйныя, публіцыстычныя, культурныя праграмы ці мастацкія фільмы, серыялы, тэлегульні, забаўляльныя праграмы? Што прапагандуе тэлевізія дзецям і моладзі? Псіхолагі б’юць трывогу: тэлевізія адказвае за ўзрост агрэсіі сярод маладога пакалення. Даследзіны, праведзеныя ў 1985 годзе Эронам і Х’юсманам, паказалі, што глядзенне дзецьмі фільмаў з сцэнамі гвалту і агрэсіі могуць стварыць у іх перакананне, што гэта нармальныя формы паводзінаў. Таму няма сумневу: медыі выходзяць. Не толькі тэлевізія, таксама і кнігі. Я ўжо ўзгадвала, што гэта адзін з найстарэйшых сродкаў зносін паміж людзьмі. Таму кнігі, якія выбіраюць сабе пачытаць нашыя дзеці, маюць значанне. Яны могуць прышчапляць ім веру ў іншых людзей, ідэю салідарнасці, узаемадапамогі і супрацы, а могуць пераказаць пануры, жахлівы вобраз свету, у якім знікаюць павязі паміж людзьмі. Нядаўна ў Польшчы з’явіўся аповед 19-гадовай Дароты Маслоўскай „Польска-руская вайна пад бела-чырвоным сцягам”. Назвалі яго найбольш праўдзівым аповедам у сучаснай Польшчы і адначасна найбольш вульгарным. Яе герой – абколаты ам-

фітамінам дрэсяж, у якога мроі зліваюцца з рэальнасцю. Узнялася дыскусія над сэнсам пісання (і чытання) такіх аповядаў. Калі нехта чытае разнастайную літаратуру, таксама і Маслоўскую, - добра. Але, калі выбірае толькі рэчы такога кшталту, карціна свету, які ўзнікне ў яго пасля чытання панурых зместаў, будзе хвораі. Пазнаванне свету павінна быць праўдзівым працэсам, неаднабаковым.

ГРАМАДЗЯНСТВА ПРАЗ МЕДЫ

Дэструкцыйныя моладзевыя групы і – скарыстаемся тэрміналогіяй з пададзенага вышэй меркавання – „ніякія” людзі не выяўляюць ніякае цікаўнасці да мясцовай прэсы і падзеяў у іх горадзе. Яны глядзяць тэлевізійную „мешаніну”, якая не патрабуе ніякае рэакцыі. У такім асяроддзі складана шукаць грамадзянскія паставы, грамадская актыўнасць тут цалком чужая і незразумелая, калі не сказаць – пагарджаная і абсмеяная. Іншая рэч, калі ідзе пра групы, якія вызначылі сабе мэту і ідуць да яе рэалізацыі. Часта адзінай дарогай, каб нейкая задума атрымалася, ёсць адпаведная рэклама, інфармацыя, умяшанне журналістаў. Такім спосабам справы маладых трапляюць у мясцовыя СМІ. Уходжанне ў кантакты з медыямі ўзбуджае натуральную цікаўнасць да іншых спраў, якія асвятляюцца на палосах і ў эфіры. Такім спосабам кшталтуюцца новыя чытачы і адначасна грамадзяне, сведамыя сваёй ролі ў грамадстве і сведамыя таго, што адбываецца ў бліжэйшым наваколлі.

Прыкладам могуць паслужыць згаданыя вышэй моладзевыя арганізацыі і таварыствы.

- Харцэры – гэтая арганізацыя мае ў Польшчы моцную традыцыю, таму яе дзейнасць добра ведамая і сама праз сябе не патрабуе спецыяльнага афішавання. Ёсць аднак сітуацыі, калі харцэраў можна ўбачыць на палосах мясцовай прэсы і пачуць у мясцовых радыё- і тэлевестках. Гэта ўрачыстасці патрыятычнага характару, харцэрскія злёты, разнастайныя дабрачынныя акцыі. Таксама ў час летняга і зімовага адпачынку, калі харцэры арганізуюць правядзенне вольнага часу для не-сябраў арганізацыі, патрэбная інфармацыя для набрання адпаведнай колькасці жаданнікаў.
- Душпастарствы – гэта звычайна досыць герметычныя групы, якія кантактуюцца з іншымі найчасцей пры дапамозе парафіяльных абвестак у канцы набажэнстваў, парафіяльных газеткаў, „вулічнай пошты”. Аднак здараюцца і тут сітуацыі, калі яны адкрываюцца на СМІ, прыкладам, парафіяльныя фэсты, імпрэзы з мэтай падтрымання бедных або прыдбання новых сябраў.

- Спартовыя клубы, гурткі па інтарэсах, мастацкія групы – маюць досыць блізкія кантакты з прэсай. Патрабуюць яе дапамогі для шырэння інфармацыі пра набор, час сустрэчаў, трэніровак, выступаў, нярэдка для знаходжання спонсараў на далейшую дзейнасць або на абсталяванне майстэрні ці спартовых залаў. Гэта крыніца станоўчых тэмаў для СМІ, пачаўшы ад поспехаў, якія былі дасягнутыя маладымі людзьмі, па матэрыялы пра канкрэтных асобаў, якія нейкім спосабам значна праявіліся ў працы гэтай групы. Гэта вельмі важная сфера, бо яна дае станоўчыя прыклады паводзінаў, паказвае добрыя, каштоўныя правыя актыўнасці моладзі. З аднаго боку, яна служыць падняццю прэстыжу герояў журналісцкіх артыкулаў, з іншага – адукаванню грамадскасці. Сябры гэтых групаў ёсць прыкладам для іншых, хто яшчэ толькі шукае формы сваёй актыўнасці.
- Моладзевыя згуртаванні пры палітычных партыях з натуре сваёй дзейнасці шукаюць падтрымку медыяў. Бо кожная згадка ў прэсе пра іх акцыі прычыняецца да папулярнасці палітычных лозунгаў, якія яны прапагандуюць. Часамі яны бываюць дакучлівымі ў сваіх захадах, аднак вучацца пад тое паспяховасці, а з сябраў маладзёвак вырастаюць адныя з найвярнейшых чытачоў.
- Моладзевая рада гораду і Дзіцячая рада гораду – абедзве арганізацыі падтрымваюць кантакты з медыямі, калі хочучь абвесціць пра ладжаныя ім імпрэзы. Тычыцца гэта згаданага вышэй „Немаўля”, а таксама сесіі Моладзевай рады гораду, якія звычайна прысвячаюцца данай тэме, г.зв. Новым выпускным іспытам або Талерантнасці. Аднак я ў сваёй працы не сустрэлася з сітуацыяй, калі сябры абодвух Радаў хацелі б пагутарыць з журналістамі пра праблемы маладых людзей, каб сумесна працівіцца ім, не толькі ў выглядзе аднаразовых акцыяў, або сустрэчаў. Але гэта маладыя арганізацыі, таму, можа, гэта пытанне будучыні.
- Валанцёрства і няўрадавыя арганізацыі – усе яго формы з ахвотай карыстаюцца паслугамі медыяў і – праўду кажучы – гэта мая ўлюбёная форма супрацы. Тут відаць найбольш сталыя грамадзянскія паставы. Валанцёры, якія дзеюць у межах канкрэтных праблемаў, увесь час клапацяцца пра іх афішаванне, прапагандуюць спосабы іх развязання, кажуць, як даваць сабе раду ў канкрэтных становішчах (г.зн. яны здабылі ўменне, якога не стае Моладзевай і Дзіцячай радам гораду). Яны імкнуцца, каб было чуваць пра акцыі, але таксама і пра штодзённыя справы, пра якія звычайна забываецца. Дзякуючы ім, кажацца пра шмат нявыгадных і супярэчлівых спраў, такіх як дапамога ВІЧ-інфіцыраваным і хворым на СНІД, дапамога наркаманам,

прастыгуткам, бяздомным. Валанцёрства вучыць увагі да іншага чалавека і яго патрэбаў. Яно кшталтуе цудоўныя грамадзянскія паставы. СМІ, якія бяруцца за гэтыя тэмы, прычыняюцца сваім парадкам да асвойвання грамадскай думкі ў складаных пытаннях, якія ўрэшце, раней ці пазней, трэба будзе развязаць. У Шчэціне распачалася праграма „Старэйшы брат, старэйшая сястра”, у якой валанцёры-падлеткі выконваюць ролю старэйшых братоў для дзяцей, якім пагражае паталогія, адзначаныя куратарамі сямейнага суду і працоўнымі сацдапамогі. Студэнты-валанцёры Навукова-даследчай групы „Інтэграцыя” Шчэцінскага ўніверсітэту рамантуюць пляцоўкі для дзяцей-інвалідаў і дзіцячыя дамы ў час летнікаў, задарма ахвяроўваючы сваю працу і шукаючы будматэрыялы ў спонсараў. У навучальны год наведваюць старэйшых, хворых людзей, каб папрыбіраць у іх кватэрах, схадзіць у краму, пагутарыць. Пры дапамозе медыяў яны рэкрутуюць новых сябраў сваіх арганізацыяў, знаходзяць спонсараў і паказваюць як даваць раду з праблемамі, пра якія мы б найлепш хацелі забыцца.

- Вучнёўскія самакіраванні – у іх выпадку кантакт з медыямі нагадвае нейкую гульню, хатняе заданне, практыкаванне да будучай дзейнасці. Яны апавяшчаюць пра школьныя імпрэзы, што пры аказіі добра рэкламуе ўсю школу – істотная рэч у Польшчы, дзе сфармаваўся адукацыйны рынак і мы назіраем змаганне за вучня.
- Студэнцкія самакіраванні – большасць пачынаных імі дзеянняў не мела б поспеху без супрацы з СМІ. Яны ладзяць Ювеналіі, зборкі на дабрачыннасць, навуковыя канферэнцыі, Адкрытыя дні ВНУ і паасобных факультэтаў, для чаго патрэбная адпаведная інфармацыя з боку прэсы, радыё і тэлевізіі. Таксама дапамога СМІ ў спрэчных ці канфліктных справах ёсць часта гарантам іх паспяховага завяршэння.
- Анархісты не толькі інфармуюць медыі пра тэрміны правядзення сваіх акцыяў, але таксама пераконваюць у іх патрэбнасці. Яны паказваюць пад тое свае веды і ўмеласць.
- „Самотныя дзеячы” – здараецца, што маладыя людзі хочуць нешта зрабіць для свайго асяроддзя, хоць за імі не стаяць аніякія арганізацыі. Таму яны звычайна сустракаюцца з перашкодамі з боку чыноўнікаў або ўстановаў, для якіх адна асоба не ёсць вартым партнёрам. Тады гэтыя асобы шукаюць падтрыму ў СМІ, што звычайна прыносіць чаканыя вынікі.

Медыі – адзін з натуральных механізмаў дзеяння грамадзянскай супольнасці. У інтарэсах грамадства, каб моладзь хацела актыўна браць удзел у жыцці мясцовай супольнасці. Каб так было, трэба выхоўваць да жыцця ў такой супольнасці, паказваючы пад тое ролю і спосабы выкарыстання медыяў, а на пачатку быць правадніком па свеце медыяў.

Габрыэля Вятр – журналістка „Шчэцінскага кур’еру”, найбуйнейшай газеты на Заходнім Уз-
бярэжжы. Паводле адукацыі – сацыёлаг, спецыялізуецца ў адукацыйнай і грамадскай праблема-
тыцы.

Пераклад з польскай мовы Ганны Паўлоўскай

Андрэй Пачобут

МОЛАДЗЕВЫЯ АРГАНІЗАЦЫІ: ХАРАКТАРЫСТЫКА І ПЕРСПЕКТЫВЫ ДЗЕЙНАСЦІ

Уводзіны

Маладзевыя арганізацыі адыгрываюць вялікую ролю ў выхаванні новага пакалення. Гэта сацыялізацыя юнацтва, шлях да выхавання ў маладых людзей такіх якасцяў як пачуццё грамадзянскай адказнасці, патрыятызм, уменне прымаць самастойныя настановы і, што найважней, уменне несці за гэта адказнасць. Таму веданне маладзевых арганізацыяў і іхнай ролі ў сучасным грамадстве вельмі карыснае для педагога. Даная праца становіць сабой спробу аналізу гісторыі паўстання і развіцця найбуйнейшых маладзевых арганізацыяў краіны.

Праз апошнія 7-8 гадоў Беларусь стала запаведнікам, пэўнай рэзервацыяй у якой суіснуюць мадэлі рэчаіснасці на пэшы пагляд зусім розныя. Ніводная з іх, нягледзячы на спекулякулярныя перамогі Аляксандра Лукашэнкі, так і не стала дамінавальнай і аб'яднальнай. Перадусім гэта адлюстроўваецца ў суіснаванні некалькіх ідэалагічных дыяметральна праціўных плыняў.

Кожная спроба класіфікацыі ўтрымвае вялікую долю ўмоўнасці аднак рызыкну аказаць іх так: Заходні вектар (асноўныя каштоўнасці: дэмакратыя, незалежнасць, правы чалавека, рынкавая эканоміка – у залежнасці ад канкрэтнай палітычнай арыентацыі парадак гэтых вартасцяў можа змяняцца); Усходні вектар (харус з Расеяй, перавага дзяржаўнай уласнасці, калектывізм) і Трэці Шлях (спроба спалучэння вартасцяў сфармуляваных першых дзвюх). Аднак стварыць на базе хоць адной з гэтых плыняў дзяржаўную ідэалогію ці нацыянальную ідэю, вакол якой згуртавалася б большасць насельніцтва краіны, не атрымалася і па сённяшні дзень.

Канстатуючы нястачу ў краіне сцвярдзальнай, базавай ідэі, успрынятай большасцю насельніцтва, трэба падкрэсліць, што ў такіх разох палітычная змаганне абавязкова будзе жорсткім і бескампрамісным. Удзел моладзі, як адной з найбольш сацыяльна актыўных групаў насельніцтва, ў палітычных баталіях – немінучы.

НАЙНОЎШАЯ ГІСТОРЫЯ МОЛАДЗЕВАГА РУХУ

Найноўшая гісторыя моладзевага руху ў Беларусі пачынаецца з Менскай Вясны 1996 году – хвалі антыпрэзідэнцкіх пратэстаў, асноўным рухавіком якіх сапраўды было маладое пакаленне. Нельга сказаць, што дагэтуль не існавалі падобныя арганізацыі, аднак менавіта ўвесну 1996 году моладзь стала сапраўдным суб'ектам палітычнага змагання. *Вулічныя выступы 1996-97гг. вывелі пакаленне Маладога Фронту на гістарычную арэну, у шырокае грамадства й рэальную палітыку. Моладзь, якая апынулася на пярэднім краі, пачала ўсведамляць сябе, шукаць і выбіраць далейшы шлях: ад радыкальнага супраціву да сьцёбу, ад субкультураў да Шоў Беларушчыны, ад асьветы да хрысьціянства,* - піша адзін з удзельнікаў акцыяў пратэсту, неадменны лідар Маладога Фронту Павал Севярынец ў сваёй манаграфіі «Пакаленне Маладога Фронту».

Менавіта з удзельнікаў антыпрэзідэнцкіх акцыяў пратэсту фармаваліся Малады Фронт, Маладая Грамада, “Чырвоны Жонд”, Беларуска партыя Свабоды ды іншыя незалежніцкія моладзевыя арганізацыі. Як адказ на іх актывізацыю ўлада стварыла ляяльны да ўлады Беларуска Патрыятычны Саюз Моладзі, адной з мэтай якога ад самога пачатку была нейтралізацыя ўплыву незалежніцкіх апазіцыйных арганізацыяў у моладзевым асяродку і правядзенне гэтак званай “моладзевай дзяржаўнай палітыкі”. Такім парадкам, супраціны ў “дарослай палітыцы” перакінуліся на моладзевыя рухі.

ХАРАКТАРЫСТЫКА АСОБНЫХ МОЛАДЗЕВЫХ АРГАНІЗАЦЫЯЎ

Малады Фронт

Адной з найбуйнейшых і найуплывовейшых незалежніцкіх моладзевых групак да нядаўняга часу быў Малады Фронт. Нарадзіўся МФ на падставе моладзевай фракцыі БНФ, але згодна з меркаваннем лідараў Малады Фронт ў 1996 годзе быў самастойнай арганізацыяй, а дэ юрэ гэта было аформлена ў 1997 годзе з правядзеннем першага Сойму і прыняццем статуту арганізацыі. Праз 1996 – 2000 гады МФ быў безумоўным лідарам сярод усіх моладзевых арганізацыяў краіны. У 2000 – 2001 годзе гэтую ролю дзялілі паміж сабой МФ і “Зубр”.

Нарадзіўшыся пад час менскай вясны, МФ за апошнія гады прайшоў цікавы шлях. Ад невыразных дэкларацыяў, якія можна акрэсліць як нацыяналі-дэмакратычныя да артадаксальнай хрысціянскай дэмакратыі. Мянялася таксама тактыка дзеянняў арганізацыі: ад вулічнага супраціву да культурніцкай і рэлігійнай дзейнасці. *Галоўнай мэтай МГА “МФ” з’яўляецца аб’яднанне і выхаванне моладзі на ґрунце беларускай нацыянальнай ідэі, хрысціянскіх прынцыпаў, пабудова грамадзянскай супольнасці на падставах дэмакратыі і*

вольнага рынку, садзеянне фарміраванню духоўна і фізічна моцнага пакалення, – сцвярджае Статут арганізацыі, прыняты ў 2000 годзе на III Сойме МФ. Асноўнымі заданнямі дзейнасці арганізацыі ёсць: выяўленне і спрыянне рэалізацыі грамадскай і творчай ініцыятывы сярод моладзі, агітацыйна-масавая дзейнасць на адраджэнне беларускай школы, культуры, мовы, фармаванне адказнасці за лёс сваёй дзяржавы, абарона правоў і законных інтарэсаў моладзі. За ўвесь час існавання МФ Павал Севярынец, неадменны старшыня МФ, не раз дэклараваў самастойнасць і незалежнасць сваёй арганізацыі ад БНФ.

МФ заявіў пра сябе пад час антыпрэзідэнцкіх выступаў 1996-1997 гадоў. Аднак, калі хваля антыпрэзідэнцкіх акцыяў пайшла на спад, папулярнасць і аўтарытэт арганізацыі ў моладзевым асяродзі пачаў нізіцца. *Мітынгі Вясны-98 знакуюць паразу вулічнага радыкалізму і звужэньне маладзёвага руху – канстатуюцца ў прынятай III Соймам МФ Праграме “Малады Фронт Пераменаў”.* Выхад з паўсталай сітуацыі кіраўніцтву Маладога Фронту бачыцца ў актывізацыі культурніцкай дзейнасці. Выдана МФ яшчэ ў 1998 годзе кніга “Ды-джэй Адраджэння” адлюстроўвае, у інасці, змену тактыкі арганізацыі. Севярынец зрабіў стаўку на культурніцкую работу.

Змена тактыкі выклікалася перадусім вонкавымі абставінамі. Як выявілася, скінуць Лукашэнку, спадзеючыся вылучна на серыю вулічных акцыяў, нельга. Аднак шмат каму новы імідж МФ быў не да спадабы. *Многія маладыя “накачаныя” хлопцы, якія ў 96-м кулялі міліцэйскія машыны на праспекце Скарыны і з золымі рукамі кідаліся на міліцыянтаў падчас бойкі ў раёне Траецкага прадмесця, цяпер у берцах і чорных бушлатах з стэлізаванай свастыкай на рукаве прагульваюцца без перашкодаў па ўсёй сталіцы. Чаму так адбылося? Сімвалам нацыянал-радыкалізму, пачынаючы з 1989 году, заўсёды лічыўся і лічыцца цяпер Беларускі Народны Фронт “Адраджэнне”, на базе маладзёжнай часткі якога была ўтвораная арганізацыя “Малады фронт”, якая мусіла збіраць пад свае сцягі моладзь, што хлынула ў Фронт пасля вясны-96, кансалідаваць яе і даваць працу на карысць Фронту і Бацькаўшчыны. Гледзячы з далечыні пройдзенага часу, можна адзначна сцвярджаць, што ні “Малады фронт”, ні БНФ задаволіць патрэбы гэтай часткі маладых проста не маглі. “МФ” ператварыўся ў культурніцкую тусоўку з своеасаблівым разуменнем сітуацыі і метадамі супрацьстаяння ўладам, - пісаў у 1999 годзе намеснік старшыні МФ Аляксей Шыдлоўскі ў праграмным артыкуле “Маладзевы радыкалізм”.*

Зразумела, такая сітуацыя выклікала супроціны, а потым адкрытае змаганне ў арганізацыі. Пікам гэтага змагання стаў Сойм МФ, які адбыўся летам 2000 году. На ім разгарнулася змаганне паміж дзвюма групамі, лідарамі якіх былі адпаведна Павал Севярынец і Аляксей Шыдлоўскі. *В нашых планах ствараць арганізацыю еўрапейскага образа. Собираемся поднять средний уровень образованности наших членов, увеличить возрастной ценз. Люди должны приходиться к нам после университетов и институтов, а не с улицы.*

Нашим символом больше не будут рваные джинсы тинейджера. Нам подойдут галстук и брюки как символ солидности организации. Сейчас же в "МФ" лишь нескольким людям больше двадцати пяти. Это ненормально. "Молодой фронт" станет элитной ведущей молодежной организацией. Будет изменена и структура "МФ", что позволит сделать организацию более мобильной, - так акрэсьліў свае планы Шыдлоўскі. Але на Сойме перамог Севярынец. Вынікам стаў раскол у Маладым Фронце. Прэзідэнцкія выбары, удзел у перадыбарчай кампаніі сталіся апошнім усплёскам актыўнасці МФ. Пасля выбараў арганізацыя стаіць у перманентным крызісе.

“Зубр”

Адна з сама ведамых моладзевых арганізацыяў у Беларусі. З грунту, гэта першая споба стварэння і раскручвання моладзевай арганізацыі з выкарыстаннем сучасных піяр-тэхналогіяў. Гаварыць пра нейкую праграму ці статут не даводзіцца. У даным разе мы назіраем выкарыстанне папулярнай на Захадзе палітычнай тэхналогіі “catch all”, калі арганізацыя звяртаецца да ўсіх груп і слаёў грамадства.

Год назад в Беловежской пуще собралось около сорока человек, чтобы объединиться в борьбе с режимом Лукашенко. Уже через полгода незарегистрированное движение "Зубр" насчитывало тысячи человек, – гаворыцца ў адной з улётка арганізацыі. Ад самога моманту паўстання арганізацыя ахувала сябе завесай таямніцы. Так спачатку з’явіліся налעпкі і напісы на сценах, а толькі пазней прайшла першая прэсканферэнцыя Руху экалагічнага супраціву "Зубр". В последнее время всюду, где только возможно, пестрит надпись "Зубр". Столицу, областные центры и районные города заполнили наклейки революционного содержания с логотипом, где изображен "хозяин" Беловежской пущи. "Зубр" заявил о себе и как издатель: одноименное издательство выпустило книгу Джина Шарпа "От диктатуры к демократии". У многих появилось ощущение, что "Зубр" - новое политическое движение. Вот только его целей и задач никто не знал. Наконец, "Зубр" решил открыться, и 13 февраля его организаторы созвали первую пресс-конференцию. Приглашение на нее газеты получали исключительно по электронной почте. Собрав журналистов в определенном месте, "зубры" повели людей в сквер, где стоит памятник юному партизану Марату Казею, который увековечен в бронзе с гранатой в руке. Там неизвестный молодой человек сообщил журналистам цели и задачи движения "Зубр": "Злодеяния диктаторского режима всем вам хорошо известны - это похищения людей, давление на журналистов, уничтожение языка и культуры народа Беларуси, пытки и издевательства над заключенными. Миллионы людей доведены до нищеты. Мы отрицаем насилие. Наш путь - ненасильственное сопротивление диктатуре. Сотни ЗУБРОВ - патриотов Беларуси - начали эту работу. Сопротивление режиму будет нара-

татъ с каждым днём. Диктатура развалится! Будем вместе, и в этом году Беларусь станет свободной! – так апавядала пра першую прэс-канферэнцыю “Зубра” “Наша Свабода”.

Цягам перадвыбарчай кампаніі “Зубр” заявіў пра сябе шэрэгам маляўнічых акцыяў. Гэта былі не проста пікеты ці дэманстрацыі – тут можна смела гаварыць пра сапраўдны вулічны тэатр. Вусатыя маскі і белыя халаты – акцыя “Канчатковы дыягназ” пракацілася па краіне. Колькасць сябраў арганізацыі рэзка расла. Але, улічваючы тое, што ўся дзейнасць “Зубра” адбывалася ў рамках перадвыбарчай кампаніі, то параза кандыдата ад дэмакратычнай кааліцыі нанесла моцны ўдар па арганізацыі. Распачаўся масавы адплыў сябраў арганізацыі.

Напрацягу апошніх году з паловай "ЗУБР" правёў больш за тысячу акцыяў на ўсёй Беларусі. Большасць з іх абходзілася без затрыманняў і прысутнасці спецслужбаў, нягледзячы на тое, што праводзіліся акцыі ў людных месцах: на цэнтральных вуліцах розных гарадоў Беларусі, рынках, стадыёнах, канцэртах, у грамадскім транспарце, – пісаў у “Народнай Волі” ад 20 верасня 2002 году адзін з каардынатораў “Зубра”, Цімафей Дранчук. Куды скептычнай вынікі дзейнасці арганізацыі ацэньваў лідар канкурэнтнага Маладога Фронту. Хартыя-97” раскруціла маркетынгавую сетку “зуброў”. Але надакучлівая і пустая рэклама на сценах жылых дамоў, двухсэнсоўныя налепкі, тут жа выкарыстаныя “Советской Белоруссией” і бэпээсэмам, агрэсіўная расейшчына вельмі хутка ператварылі навінку ў чарговую імітацыю, якая 9 верасня банальна скончылася. Маладыя людзі, якія паверылі, што Беларусь можна выратаваць капіраваннем сербскіх тэхналогій і расійскамоўнымі “піярамі”, былі жорстка расчараваныя напрыканцы кампаніі і асабліва пасля яе многія з іх прыйшлі ў Малады фронт, – адзначаў, аналізуючы вынікі выбараў Павал Севярынец.

Тут варта нагадаць, што адным з лідараў “Зубра” стаў Аляксей Шыдлоўскі. Калі параўнаць яго дэкларацыі аб патрэбе ўтварэння элітарнай праварадыкальнай арганізацыі, часоў змагання за лідарства ў МФ, з тым, чым стаўся “Зубр”, то становіцца зразумелым, што стаўка Севярынца на нефармальную моладзь не была памылкай. У склад “Зубра”, увайшло вельмі шмат прадстаўнікоў нефармальных моладзевых субкультураў. І для арганізацыі характэрнейшымі былі ўсё ж падраныя джынсы, а не гарнітуры. У існасці, можам адзначыць, што паміж Маладым Фронтам і “Зубром” апошні час ішло змаганне за ролю лідара ў нефармальным моладзевым руху.

Вынікі супроцінаў моладзевых арганізацыяў “Зубра” і Маладога Фронту відаць з сацыялагічнага даследавання.

Рэйтынгі моладзевых арганізацыяў згодна з дадзенымі НІСЭШ

Арганізацыя	Рэйтынг вядомасці (%)	Пазітыўны рэйтынг (%)	Негатыўны рэйтынг (%)	Пазітыў/негат. (%)
ЗУБР	52	15	16	-1
Малады Фронт	35	9	11	-2

Апытанне праводзілася 2-8 верасня 2002

Рэйтынгі моладзевых арганізацыяў ў рэгіёнах

АРГ.	Мінск			Мінск. вобласць			Брэсц. вобласць			Гарадз. вобл		
	и	+	+ -	и	+	+ -	и	+	+ -	и	+	+ -
ЗУБР	60	25	8	40	10	2	57	13	-16	57	14	1
МФ	37	10	-1	34	9	1	40	4	-22	45	9	-4

АРГ.	Віцеб. вобласць			Магіл. вобласць			Гомел. вобласць		
	в	+	+ -	в	+	+ -	в	+	+ -
ЗУБР	61	5	-7	45	16	-1	43	19	2
МФ	47	8	3	17	7	0	28	13	5

в. – рэйтынг вядомасці

+ – пазітыўны рэйтынг

+|- – розніца паміж пазітыўным і негатыўным рэйтынгам

Рэйтынгі галоўных апазіцыйных моладзевых арганізацыяў у розных узроставых групах

АРГ.	18-24				25-29				30-39			
	Вед.	+	-	+/-	Вед.	+	-	+/-	Вед.	+	-	+/-
ЗУБР	66	33	15	18	66	26	14	12	64	20	15	5
МФ	51	21	11	10	42	14	9	5	41	11	8	3

АРГ.	40-49				50-59				60 +			
	Вед.	+	-	+/-	Вед.	+	-	+/-	Вед.	+	-	+/-
ЗУБР	53	9	13	-4	39	10	13	-3	38	8	19	-11
МФ	35	6	11	-5	30	5	13	-8	24	3	14	-11

Маладая Грамада і Маладыя сацыял-дэмакраты

Гэта дзве моладзевыя арганізацыі сацыял-дэмакратычнага кірунку. Ідэалагічных адрозненняў паміж імі няма. Прычынай існавання стаў раскол у Беларускай Сацыял-дэмакратычнай Партыі “Народная Грамада”. Маладая Грамада падтрымала групоўку Аляксея Караля, а Мікола Статкевіч мусіў стварыць новую моладзевую арганізацыю. Нейкай актыўнасцю гэтыя арганізацыі не вылучаліся, ідучы ў фарватары акрэсленым Маладым Фронтам і “Зубрам”.

“Чырвоны Жонд” і лявацкія групоўкі

“Чырвоны Жонд” - арганізацыя, якая паўстала яшчэ на пачатку 90-х. Тады гэта была класічная нацыянальна-дэмакратычная моладзевая арганізацыя. Аднак з цягам часу яна неадменна хілілася ўлева. Сярод новых сябраў арганізацыі асаблівай актыўнасцю вылучалася групоўка левакоў на чале з Паўлюком Канавальчыкам. У 1994 годзе на чарговых выбарах старшынём стаў Паўлюк Канавальчык, лідар левага крыла арганізацыі. У існасці з гэтага моманту “Чырвоны Жонд” пераўтварыўся ў найбуйнейшую моладзевую арганізацыю “новых левых”, якія аддаючы павагу павальнай модзе на анархізм сярод неформальнай моладзі, пачалі паступова называць сябе анархістамі. “Чырвоны Жонд” арганізаваў шэраг вулічных акцыяў, сярод якіх найбольшы рэзананс выклікала “Дзякуй прэзідэнту за хлеб і малако”, калі ўпершыню ў 1994 годзе студэнты прыйшлі з пратэстам на плошчу Незалежнасці. Існасць прэзідэнцкай палітыкі тады выйшаў ім тлумачыць малады дэпутат Анатоль Лябедзька. Сябры арганізацыі спрычыніліся да паўстання Свабоднага Прафсаюзу Студэнтаў, выда-

валі газету “Моладзь Змагаецца” якая заклікала да сілавога супраціву з свежай дыктатурай. Таксама як і ў выпадку з МФ-ам значна астудзілі настроі ў арганізацыі паразы вулічных акцыяў 1997 году. Зразумеўшы, “што рэвалюцыі не будзе” сябры “Чырвонага Жонду” арганізавалі адзін з найскандальнейшых беларускіх медыя-праектаў, газету “Навінкі”. На сёняшні дзень дзейнасць арганізацыі зводзіцца да шырання гэтага выдання.

Частка сябраў арганізацыі, незадаволеная звужэннем дзейнасці, стварыла іншыя лявацкія суполкі, перадусім ідзецца пра гарадзенскую Канфедэрацыю дзейных Суполак “Разам!” і гомельскі “Рух працоўнага народу”

Для нас аднолькава блізкімі з’яўляюцца асабістая Свабода і Незалежнасць краіны. Два гэтых, неразлучных для нас, паняцця з’яўляюцца ідэалагічным падмуркам Канфедэрацыі. Асноўнай мэтай, якую ставіць перад сабой наша аб’яднанне гэта злучэнне і каардынацыя дзеянняў максымальна шырокай плыні беларускіх антыаўтарытарных сілаў, папулярна-зацыя мясцовага, вытворчага і іншых формаў самакіравання і развіццё незалежнай культуры. Нашы галоўныя ворагі гэта шэрасць, штодзённасць, неталеранцыя... Ідэалагічна КДС "Разам!" - гэта левая плынь незалежніцкага руху. Гісторыя нашай краіны гэта не толькі прыгон, уціск, таталітарызм, наша гісторыя гэта таксама гісторыя паўстанняў, барацьбы, бунтаў і рэвалюцыі. Мы лічым сябе нашчадкамі менавіта гэтай традыцыі Змагання, – так акрэслівае сябе гарадзенская моладзевая арганізацыя “Разам!”. Аднак дзейнасць такіх арганізацыяў канцэнтруецца вылучна ў сваіх рэгіёнах.

БПС, “Край”, іншыя праварадыкальныя групы

Ад самага пачатку дзейнасць маладога Фронту выклікала нараканні і незадавальненне сярод радыкальна настроенай моладзі. Пакуль адбываліся вулічныя сутыкненні Менскай Вясны-96, гэтае незадавальненне было ўнутры арганізацыі, але, калі кіраўніцтва МФ на чале з Паўлам Севярынцам зрабіла стаўку на гэтак званае "культурніцтва" – арганізацыю віктарынаў, дыскатэкаў, канцэртаў, брэйн-рынгаў, аб’яднаных агульнай назвай Шоў Беларускашчыны, то з Маладога Фронту пачаўся зыход людзей, якія бачылі сэнс у радыкальнейшых формах супраціву. *Падзеі 1996-97 гг. зь іх вулічнымі бойкамі, арыштамі й палітычнымі крымінальнымі справамі выклікалі ў Беларусі рэзкі рост радыкальных настрояў: моладзь была літаральна наэлектрызаваная. Ідэя супраціву як першага адказу на ўціск і рэпрэсіі мітынгавых вёснаў імкліва пашыралася ў незалежніцкіх і нефармальных маладзёвых колах. Размовы аб арганізаваным падпольлі, зброі й лясной партызанцы вяліся паўсюдна й амаль адкрыта. Многія выказвалі гатовасць да экстрэмізму і нават тэрору – тым больш, што тэлевізійныя кадры зь беларускіх мітынгаў на расейскіх каналах*

паралелявалі з карцінамі першае чачэнскае вайны, – сцвярджае Павал Севярынец у “Пакаленні Маладога Фронту”.

У гэтай атмасферы паўсталі “Белы Легіён”, “Край” і значна пашырыла свой ўплыў Беларуска партыя Свабоды. Гэтыя арганізацыі яднаў менавіта моладзевы радыкалізм. Сябры арганізацыяў рэгулярна праходзілі гэтак званыя вышканы, дзе з дапамогай інструктараў дасканалілі фізічную рыхтоўку. Ідэалагічна на першым этапе, хіба што акрамя БПС, гэтыя арганізацыі не былі канчаткова аформленыя, але з цягам часу ўсё больш сталі схіляцца да правага радыкалізму. *Беларусам належыць скупіць свой правін перад Богам і продкамі за падтрымку камуністаў, за ляльнасьць да акупантаў, за кампраміс з д’яблам ды ягоным цяперашнім паслугачом на Беларусі, за скрайні матэр’ялізм і адмаўленьне ад Дзяржавы й Веры, за бязьдзейнасьць, калі Бацькаўшчына ў крыві й сьлязох кліча на дапамогу. Украінцы заплацілі за сваю свабоду жыцьцямі гэрояў АУН УПА. За нас паміралі ў 40-50-я пасьяваенныя гады беларускія «Лясныя браты» і юнакі-рэвалюцыянэры з Саюзу Патрыётаў Беларусі. Але зараз, напачатку трэцяга тысячагодзьдзя, Беларускі Народ мусіць расьсекчы апошні вузел свае гістарычнае кармы — жорстка адасобицца ад Масквы ды вярнуцца на Боскі шлях, – сцвярджае лідар Беларускай Партыі Свабоды Сяржук Высоцкі. Беларуска партыя Свабоды шмат увагі зьвяртае на супраць прапагандзе расейскай фашыстоўскай арганізацыі РНЕ.*

Блізкія пагляды з’яўляе і спартова-патрыятычная арганізацыя “Край”. Трохі асобна стаіць “Белы Легіён”. Рэч у тым, што кіраўніцтва гэтай арганізацыі да нядаўняга часу мела шчыльныя кантакты з беларускімі сацыял-дэмакратамі. У выніку арганізацыю можна разглядаць як “самую левую сярод правых”.

Праўладавыя моладзевыя арганізацыі

Галоўнай праўладавай арганізацыяй краіны да нядаўняга часу быў Беларускі Патрыятычны Саюз Моладзі – БПСМ. Гэта сама масавая арганізацыя краіны. Згодна з данымі кіраўніцтва БПСМ сябрамі арганізацыі ёсць больш за 150 тысяч маладых людзей. Гэтая арганізацыя паўстала як пэўны адказ на папулярнасьцю незалежніцкіх і антыпрэзідэнцкіх лозунгаў у моладзевым асяродку.

Усё пачалося ў 1996 годзе з утварэннем групай маладых студэнтаў арганізацыі “Прамое дзеянне”, галоўнай мэтай якой была “падтрымка палітыкі прэзідэнта Рэспублікі Беларусь”. У арганізацыю разам з тыповымі кан’юнктурнікамі тыпу будучага лідара БПСМ Усевалада Янчэўскага ухадзіў цэлы шэраг экстрэмісцкі настроеных маладзёнаў, прыкладам, лідар ведамага панк-гурту “Красные Звёзды” Уладзімір Селіванаў. З цягам раскруткі арганізацыі паміж гэтымі дзьвюма групамі разгарнулася змаганне, ад выніку яго залежала якой станецца арганізацыя. “Наменклатурная” група Янчэўскага

бачыла арганізацыю як прадаўжанніца традыцыяў ВЛКСМ, сваім парадкам “экстрэмісты” разлічвалі стацца нечым накшталт хунвейбінаў часоў Культурнай рэвалюцыі ў Кітаі, чым напужалі не толькі апазіцыйную прэсу, але і некаторых дзяржаўных чыноўнікаў. На устаноўчым сходзе новай арганізацыі яе старшынём быў абраны Янчэўскі. У выніку, створаны Беларускі Патрыятычны Саюз Моладзі згодна з камсамольскай традыцыяй, стаўся адмысловымі падрыхтоўчымі курсамі для новай наменклатуры.

З пэўнымі абмежаваннямі можна аднесці да праўладавых арганізацыяў і Рускае Нацыянальнае Адзінства – беларускую філію сумнаведамай расейскай арганізацыі. Мала ведама пра супрацоўніцтва “Прамога Дзеяння” з беларускім РНЕ. Прыкладам, менавіта гэты альянс арганізаваў у 1996 годзе выступ у канцэртным зале “Мінск” ведамай расейскай рок-групы “Гражданская Оборона” і шэрагу дыскатэк, пад час якіх моладзь актыўна “палітычна прасявшчалась”.

Аднак групоўка Янчэўскага, якая перамагла ў БПСМ, больш стрымана ставілася да расейскіх фашыстаў. А раз БПСМ прэтэнтаваў на ролю паважнай палітычнай сілы, дык кантакты з фашыстамі ім былі непатрэбныя. З гэтага моманту РНЕ-шнікі пачалі самастойна шукаць кантактаў ў уладных структурах. Нешта з гэтага атрымалася. РНЕ магло арганізоўваць вышкалы для сваіх сяброў, удзел у якіх прымалі адстаўныя і дзейныя афіцэры спецслужбаў. Вынікам гэтых баўленняў стала актывізацыя вулічных сутыкненняў паміж РНЕ-шнікамі і прадстаўнікамі моладзевых апазіцыйных арганізацыяў. Трэба адзначыць, што даволі часта расейскія фашысты ўпэўнена перамагалі. Але сітуацыя цалком змянілася з моманту забойства лідара РНЕ Глеба Самойлава і арышту за выкраданне аператара расейскай тэлевізіі ОРТ Зміцера Завадскага сябра РНЕ Валерыя Ігнатовіча. Па краіне пракочваецца цэлы шэраг арыштаў сяброў арганізацыі з паданнем крымінальных вінавачванняў. На сённяшні дзень колькасць актыўных сябраў арганізацыі значна паменшылася.

ПЕРСПЕКТИВЫ МОЛАДЗЕВАГА РУХУ

Пералічаныя моладзевыя арганізацыі ўжо далі краіне паўнаватых палітыкаў, журналістаў, грамадскіх дзеячаў... І, як падаецца, на сённяшні дзень гэта іх асноўнае дасягненне.

Моладзевыя палітычныя групоўкі бытуюць у стане крызісу. І-то гэта датыкае як уладных так і апазіцыйных арганізацыяў. Прычына пэўнага “застою” ў моладзевых арганізацыях простая. Большасць моладзі апалітычная і знаходзіць сабе іншыя формы актыўнасці. Згодна з даннямі апытання грамадскай думкі, праведзенага Незалежным інстытутам сацыяльна-эканамічных і палітычных даследаванняў 34,7% беларусаў чакае ў будучым пагаршэнне сацыяльна-эканамічнай сітуацыі ў краіне, у той час як надзеі на лепшае захавалі ўдвая менш

людзей (16,9%). Для маладога пакалення песімізм яшчэ больш характэрны: 41% апытаных у веку ад 18 да 29 гадоў лічаць, што сітуацыя будзе пагаршацца і толькі 10,2% захоўваюць веру ў палепшанне. Вынік гэтага – нявера ў мажлівасць нешта змяніць і жаданне эміграваць з краіны. Калі сярод усіх апытаных 38,3% маюць жаданне з'ехаць за мяжу назаўжды, то сярод тых, каму 18-29 гадоў – ужо 63,4%. Гэта дастаткова сумныя лічбы.

Але, калі капнуць трохі глыбей, то відавочна, што за апошнія гады ўлада странна імкнулася не дапусціць актывізацыі ўдзелу моладзі ў палітыцы. Аляксей Шыдлоўскі, Вадзім Лабковіч, Вадзім Кабанчук, Павал Севярынец, Павал Мажэйка, – гэта далёка не поўны спіс маладых людзей, якія падпалі пад крымінальны пераслед за апазіцыйную дзейнасць. На іх прыкладзе даведзена, што займацца палітыкай і пры гэтым мець уласную думку вельмі небяспечна. З гэтага, дзяржаўная махіна жорстка карала моладзь за спробу стацца паўнаважным суб'ектам палітычнага жыцця. На сённяшні дзень удае, што гэтыя намаганні прынеслі плён. Большасць моладзі і чуюць не хоча пра жадную палітыку. Мода на апалітычнасць, маўляў, “усе яны (палітыкі) аднолькавыя”, на сёння адлюстроўвае стаўленне пераважнай большасці беларускай моладзі да палітыкі. Але развіццё сітуацыі ў краіне бясспрэчна даводзіць, што гэтая сітуацыя павінна змяніцца. Дрэннымі сігналамі для ўлады ёсць нізкая папулярнасць Беларускага Патрыятычнага Саюзу Моладзі. Гэта азначае, што перацягнуць на свой бок моладзь улада так і не здолее. Таму пытанне пра паўстанне, ці то на базе пералічаных арганізацыяў ці то новай, моцнай моладзевай сілы, якая задзіночыць раз'яднаныя палітгрупы – гэта пытанне бліжэйшага часу.

Андрэй Пачобут – гарадзенскі журналіст, аўтар публікацыяў у розных выданнях. Паводле адукацыі юрыст, спецыялізуецца на грамадска-палітычнай праблематыцы.

Змест

Прадмова (Пшэмыслаў Фенрых, Уладзімір Хільмановіч).....	3
Віктар Сазонаў	
Грамадскі лідар у Беларусі – гісторыя, рэаліі і патрабаванні	5
Ёанна Фенрых-Смаліньска	
Лідар у моладзевай арганізацыі	15
Габрыэля Вятр	
Моладзь у сродках масавай інфармацыі	27
Андрэй Пачобут	
Моладзевыя арганізацыі: характарыстыка і перспектывы дзейнасці	38